

Univerzita Pardubice

Fakulta ekonomicko-správní

Hodnocení dopadů teroristických útoků na vývoj ekonomik vybraných zemí

Eva Davidová

**Bakalářská práce
2016**

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Eva Davidová**
Osobní číslo: **E13132**
Studijní program: **B6202 Hospodářská politika a správa**
Studijní obor: **Veřejná ekonomika a správa: Ekonomika pro kriminalisty a celníky**
Název tématu: **Hodnocení dopadů teroristických útoků na vývoj ekonomik vybraných zemí**
Zadávající katedra: **Ústav ekonomických věd**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Cílem práce je analýza dopadů teroristických útoků na vývoj vybraných ekonomik. Součástí práce je provedení komparace daných zemí a navržení preventivních opatření.

Osnova:

- Teoretické vymezení dané problematiky.
- Dopady teroristických útoků na ekonomiku dle zvolených kritérií.
- Analýza dopadů teroristických útoků ve vybraných zemích.
- Formulace závěrů a doporučení.

Rozsah grafických prací: -
Rozsah pracovní zprávy: cca 35 stran
Forma zpracování bakalářské práce: tištěná/elektronická
Seznam odborné literatury:

- EICHLER, J. Mezinárodní bezpečnost na počátku 21. století. Praha: Ministerstvo obrany České republiky - AVIS, 2006, 303 s. ISBN 80-727-8326-2.
EICHLER, J. Mezinárodní bezpečnost v době globalizace. Vyd. 1. Praha: Portál, 2009, 327 s. ISBN 978-80-7367-540-0.
ENDERS, W. a SANDLER, T. The political economy of terrorism. Cambridge: Cambridge University Press, 2006, xiii, 278 s. ISBN 05-216-1650-6.
PIKNA, B. Mezinárodní terorismus a bezpečnost Evropské unie: (právní náhled). Vyd. 1. Praha: Linde, 2006, 407 s. ISBN 80-720-1615-6.
SOULEIMANOV, E. Terorismus: válka proti státu. Vyd. 1. Praha: Eurolex Bohemia, 2006, 394 s. ISBN 80-868-6176-7.

Vedoucí bakalářské práce:

Ing. Viktor Prokop
Ústav ekonomických věd

Datum zadání bakalářské práce: 30. září 2015

Termín odevzdání bakalářské práce: 29. dubna 2016

doc. Ing. Renáta Myšková, Ph.D.
děkanka

L.S.

doc. Ing. Jolana Volejníková, Ph.D.
vedoucí ústavu

V Pardubicích dne 30. září 2015

PROHLÁŠENÍ

Prohlašuji, že jsem tuto práci vypracoval samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využil, jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Byl jsem seznámen s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., autorský zákon, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v Univerzitní knihovně.

V Pardubicích dne 29. 4. 2016

Eva Davidová

PODĚKOVÁNÍ

Touto cestou děkuji všem, kteří mi byli nápomoci při zpracování této práce, především vedoucímu mé práce panu Ing. Viktorovi Prokopovi za jeho vstřícnost, podnětné připomínky a cenné rady, které mi poskytl.

ANOTACE

Práce je zaměřena na ekonomické důsledky teroristických útoků. V práci je nejprve uvedena základní charakteristika terorismu a následně jsou analyzovány makroekonomické důsledky terorismu. Přiblížen je také vliv terorismu na cestovní ruch. Hlavní část práce se věnuje analýze ekonomických dopadů dvou konkrétních teroristických útoků, a sice útoků 11. září a madridských bombových útoků v roce 2004.

KLÍČOVÁ SLOVA

Terorismus, ekonomické důsledky terorismu, HDP, útoky 11. září, madridské bombové útoky

TITLE

Evaluation of the Impact of Terrorist Attacks on the Economic Development in Selected Countries

ANNOTATION

This work is focused on the economic consequences of terrorist attacks. This work begins with an introduction to the basic characteristics of terrorism. From there, the macroeconomic consequences and impacts are analyzed. The economic impact of terrorism on tourism is also reviewed. The primary focus of this work is an analysis of the economic impact of two specific terrorist acts: the September 11th attacks on New York City and Washington DC and the 2004 bombing in Madrid.

KEYWORDS

Terrorism, economic consequences of terrorism, GDP, September 11th attacks, bombing attacks in Madrid

OBSAH

ÚVOD	10
1 ZÁKLADNÍ CHARAKTERISTIKA TERORISMU.....	11
1.1 DEFINICE TERORISMU	11
1.2 CÍLE, NÁSTROJE A METODY TERORISMU.....	12
1.3 ZÁKLADNÍ TYPOLOGIE TERORISMU.....	13
1.3.1 Kriminální terorismus.....	14
1.3.2 Patologický terorismus	14
1.3.3 Politický terorismus	14
1.3.4 Struktura terorismu v členských státech EU.....	17
2 EKONOMICKÉ DOPADY TERORISMU	19
2.1 MAKROEKONOMICKÉ DOPADY TERORISMU.....	20
2.2 VLIV TERORISMU NA VÝKONNOST EKONOMIKY	21
2.2.1 Spotřeba.....	22
2.2.2 Investice	23
2.2.3 Veřejné výdaje.....	24
2.2.4 Čistý export	25
2.3 TERORISMUS A CESTOVNÍ RUCH	26
2.3.1 Vliv terorismu na cestovní ruch.....	26
3 DOPADY TERORISTICKÝCH ÚTOKŮ VE VYBRANÝCH ZEMÍCH.....	27
3.1 TERORISTICKÉ ÚTOKY VE SPOJENÝCH STÁTECH AMERICKÝCH.....	27
3.1.1 Přímé dopady 11. září.....	27
3.1.2 Dopady útoků na výkonnost ekonomiky	29
3.1.3 Cestovní ruch	37
3.2 ŠPANĚLSKÉ TERORISTICKÉ ÚTOKY	38
3.2.1 Přímé dopady 11. března	39
3.2.2 Dopady útoků na výkonnost ekonomiky	40
3.2.3 Cestovní ruch	44
3.3 KOMPARACE EKONOMICKÝCH DOPADŮ VYBRANÝCH TERORISTICKÝCH ÚTOKŮ A NAVRŽENÍ PREVENTIVNÍCH OPATŘENÍ.....	45
ZÁVĚR.....	49
POUŽITÁ LITERATURA.....	50
SEZNAM PŘÍLOH	56

SEZNAM TABULEK

Tabulka 1: Počet neúspěšných, zmařených a dokončených teroristických útoků v členských státech EU za období 2010 – 2014.....	18
Tabulka 2: Příklady přímých materiálních škod 11. září	29
Tabulka 3: Čtvrtletní vývoj reálného HDP v USA (v %)	30
Tabulka 4: Roční vývoj reálného HDP v USA mezi lety 2000 až 2006 (v %)	31
Tabulka 5: Roční vývoj celkové spotřeby domácností v USA mezi lety 2000 až 2006 (v %)	32
Tabulka 6: Čtvrtletní vývoj spotřeby v USA (v %)	33
Tabulka 7: Roční vývoj hrubých soukromých investic v USA mezi lety 2000 až 2006 (v %)	33
Tabulka 8: Čtvrtletní vývoj hrubých soukromých investic (I) v USA.....	34
Tabulka 9: Čtvrtletní vývoj výdajů na konečnou spotřebu vládních institucí a hrubých investic v USA (v %)	34
Tabulka 10: Roční vývoj vládních výdajů v USA mezi lety 2000 až 2006 (v %)	35
Tabulka 11: Čtvrtletní vývoj exportu a importu v USA (v %).....	36
Tabulka 12: Roční vývoj exportu a importu v USA mezi lety 2000 až 2006 (v %)	37
Tabulka 13: Vývoj mezinárodních příjezdů turistů v USA mezi lety 2000 až 2006.....	38
Tabulka 14: Čtvrtletní vývoj reálného HDP (v %) ve Španělsku.....	41
Tabulka 15: Roční vývoj reálného HDP ve Španělsku mezi lety 2002 až 2007 (v %)	42
Tabulka 16: Roční vývoj celkové spotřeby domácností ve Španělsku mezi lety 2002 až 2007 (v %).....	42
Tabulka 17: Roční vývoj hrubých soukromých investic ve Španělsku mezi lety 2002 až 2007 (v %).....	42
Tabulka 18: Roční vývoj vládních výdajů ve Španělsku mezi lety 2002 až 2007 (v %)	44
Tabulka 19: Roční vývoj exportu a importu ve Španělsku mezi lety 2002 až 2007 (v %).....	44
Tabulka 20: Vývoj mezinárodních příjezdů turistů ve Španělsku mezi lety 2003 až 2009	45

SEZNAM ILUSTRACÍ

Obrázek 1: Neúspěšné, zmařené a dokončené teroristické útoky v členských státech EU za období 2010 – 2014.....	17
Obrázek 2: Čtvrtletní vývoj reálného HDP v USA.....	30
Obrázek 3: Čtvrtletní vývoj HDP ve Španělsku	41
Obrázek 4: Vývoj jednotlivých položek HDP v USA	47
Obrázek 5: Vývoj jednotlivých položek HDP ve Španělsku	47
Obrázek 6: Vývoj mezinárodních turistických příjezdů	48

SEZNAM ZKRATEK A ZNAČEK

BIS – Bezpečnostní informační služba

BR – Brigade Rosse – Rudé brigády

ETA – Euskadi Ta Askatasuna – Baskicko a jeho svoboda

EUROPOL – European Police Office – Evropský policejní úřad

EU – Evropská unie

EUR – Euro

FBI – Federal Bureau of Investigation – Federální úřad pro vyšetřování

NY – New York

OSN – Organizace spojených národů

RAF – Rote Armee Fraktion – Frakce rudé armády

SZBP – Společná zahraniční a bezpečnostní politika

TE-SAT – The EU Terrorism Situation and Trend Report – Zprávy EU informující o situaci a vývoji terorismu

USD – Americký dolar

WSPU – Women's Social and Political Union – Sociální a politický svaz žen

WTC – World Trade Center – Světové obchodní centrum

ÚVOD

Terorismus je vážným problémem, který ohrožuje státy již dlouhou řadu let. Avšak až po amerických útocích 11. září 2001 přestal být terorismus vnímán jako problém několika zemí a začal být považován za globální hrozbu, kterou je potřeba řešit. Boj proti terorismu spojil mnoho států a po útocích došlo také k rozvoji výzkumu terorismu. Problematika terorismu svou povahou spadá do mnoha vědních disciplín – historie, politologie, psychologie, sociologie a v neposlední řadě také ekonomie. Z pohledu ekonomie může být terorismus zkoumán v několika rovinách. Je možné se zabývat ekonomickými příčinami vzniku terorismu, analyzovat finanční zdroje a obecně financování terorismu nebo také zkoumat ekonomické dopady terorismu.

Cílem práce je analýza dopadů teroristických útoků na vývoj vybraných ekonomik. Součástí práce je provedení komparace daných zemí a navržení preventivních opatření.

Aby mohly být zkoumány ekonomické dopady terorismu, je nutné nejprve terorismus definovat a teoreticky vymezit danou problematiku, proto je v první části práce uvedena základní charakteristika terorismu. Úvod kapitoly je věnován definování terorismu a následuje stanovení základních cílů, nástrojů a metod, které jsou teroristy využívány. Druhá část kapitoly je zaměřena na typologii terorismu. Jelikož neexistuje jednotné, všemi autory uváděné, členění terorismu, je v práci uvedeno dělení podle Ministerstva vnitra ČR, které lze s jistými odlišnostmi nalézt i v rámci Evropské unie. Závěr kapitoly je pak věnován struktuře terorismu a teroristických útoků v zemích Evropské unie.

Druhá část práce je zaměřena na ekonomické důsledky terorismu. Samotné ekonomické dopady terorismu je možné analyzovat z několika hledisek. V této práci jsou uvedeny celospolečenské ekonomické dopady terorismu, konkrétně jsou zkoumány ekonomické důsledky terorismu na výkonnost hospodářství. Výkonnost ekonomiky je zde měřena pomocí hrubého domácího produktu. V závěru kapitoly je uveden vlivu terorismu na odvětví cestovního ruchu.

Třetí kapitola je věnována hodnocení dopadů teroristických útoků na vývoj ekonomik dvou zemí. Nejprve jsou analyzovány teroristické útoky 11. září 2001. Následně jsou zkoumány madridské bombové útoky v roce 2004. Po těchto útocích si i Evropa uvědomila závažnost terorismu a nutnost jej řešit. V závěru kapitoly jsou teroristické útoky porovnány a je zhodnocen jejich dopad na vývoj daných ekonomik, uvedena jsou také preventivní opatření v oblasti terorismu.

1 ZÁKLADNÍ CHARAKTERISTIKA TERORISMU

Terorismus v dnešní době není záležitostí pouze několika zemí, ale stále více se ukazuje, že se jedná o globální problém, který se dotýká všech států světa. V jednotlivých zemích jsou teroristy využívány různé metody a nástroje a charakterizovat terorismus, tak aby naplňoval požadavky všech zemí, není snadným úkolem. V této kapitole je uvedena základní charakteristika terorismu. V první části kapitoly je terorismus definován a následně jsou popsány cíle, nástroje a metody teroristů. Druhá část je poté zaměřena na základní typologii terorismu a strukturu terorismu v členských státech Evropské unie.

1.1 Definice terorismu

Pojem „terorismus“ pochází ze slova teror, které má původ v latinském termínu *terrere*. Do češtiny jej lze přeložit jako hrozit nebo strašit. Výraz „terorismus“ byl používán již během francouzské revoluce v 18. stol., ale i přesto ani dnes neexistuje jedna, všemi uznávaná, definice. Jednotné vymezení, které by respektovaly všechny státy, se nepodařilo nalézt ani v rámci OSN¹.

Na počátku 80. let 20. stol. Schmid a Jongman shromáždili ve své knize *Politický terorismus* 109 definic terorismu a vzhledem k rozvoji společnosti lze předpokládat, že v současnosti by tento seznam byl ještě delší. Ve stejné době byla také v USA vydána definice, která sloužila k posuzování teroristických činů, zněla následovně: „*Terorismus je propočítané použití násilí nebo hrozby násilím, obvykle zaměřené proti nezúčastněným osobám, s cílem vyvolat strach, jehož prostřednictvím jsou dosahovány politické, náboženské nebo ideologické cíle. Terorismus zahrnuje i kriminální zločiny, jež jsou ve své podstatě symbolické a jsou cestou k dosažení jiných cílů, než na které je kriminální čin zaměřen.*“²

Další možnou definicí může např. být politická definice, která označuje terorismus jako *politické násilí zaměřené na vládu, ale často ohrožující i řadové občany. Jeho cílem je vytvořit atmosféru strachu, v níž by vláda splnila požadavky teroristů*³.

Vymezení terorismu však není záležitostí pouze minulého století, řada definic vznikla v nedávné době. Státy, organizace, ale i mezinárodní instituce mají dnes svou vlastní definici terorismu, která splňuje jejich požadavky.

¹ *Encyklopedie světový terorismus*, Praha: Svojtka & Co., 2001, s. 10-20.

² BRZYBOHATÝ, M., *Terorismus I.*, Praha: Police History, 1999, s. 11.

³ MILLER, D., COLEMANOVÁ J., CONNOLLY W. a RYAN A., *Blackwellova encyklopedie politického myšlení*, Brno: Barrister, 2000, s. 502.

V České republice je terorismus vymezen v §311 a §312 zákona č. 40/ 2009, trestního zákoníku. V prvním zmíněném paragrafu je upraven trestný čin teroristického útoku, druhý je zaměřen na teror. Oba tyto trestné činy jsou zařazeny do skupiny zvlášť závažných trestných činů. Další definice lze nalézt u Policie ČR nebo u Bezpečnosti informační služby (BIS).

Evropská unie, konkrétně Rada Evropské unie, rovněž zveřejnila svou definici. Tato definice se nachází v dokumentu z 27. prosince 2001 nazvaném „Společný postoj Rady EU o použití zvláštních opatření pro boj s terorismem (2001/931/SZBP)“. Teroristický čin je v tomto dokumentu charakterizován jako *množina vyjmenovaných činů, které mohou, svou podstatou nebo kontextem, vážně ohrozit chod konkrétního státu nebo mezinárodní organizace*⁴. Po této obecné definici dále následuje výčet činností, které jsou chápány jako teroristický čin.

Pro ilustraci americký Federální úřad pro vyšetřování (FBI) v současné době vymezuje terorismus jako *nezákonné použití síly nebo násilí proti osobám nebo majetku s cílem zastrážit nebo donutit vládu, civilní obyvatelstvo (nebo některé jejich segmenty) za účelem podpory politických nebo sociálních cílů*⁵.

Jak již bylo uvedeno, terorismus lze charakterizovat mnoha způsoby v závislosti na situaci a uživateli. Přesto však je možné nalézt znaky, které se v mnoha definicích opakují. Dominantním prvkem je použití (popř. hrozba použití) násilí a síly. Terorismus je často uváděn jako jistá strategie, taktika či metoda boje. V definicích je také nejednou spojován s politikou, strachem a obecně s terorem⁶.

1.2 Cíle, nástroje a metody terorismu

Pro terorismus je tedy charakteristické především násilí a síla. Důležitým prvkem je však také nejistota, strach a šíření strachu. Strach ve společnosti lze považovat za klíčový nástroj, který teroristé využívají k předkládání svých požadavků, popř. se snaží ovlivnit veřejné mínění ve svůj prospěch. Podle Eichlera⁷ mají útoky konané teroristy za cíl:

- přilákat pozornost,
- vytvořit atmosféru strachu,
- destabilizovat stát a

⁴ Definice pojmu terorismus, *Ministerstvo vnitra ČR*, 2009.

⁵ *What We Investigate, FBI*.

⁶ MAREŠ, M., *Terorismus v ČR*, Brno: Centrum strategických studií, 2005, s. 52-53.

⁷ EICHLER, J., *Mezinárodní bezpečnost na počátku 21. století*, Praha: Ministerstvo obrany České republiky - AVIS, 2006, s. 151.

- vynutit si změnu jeho vnitřní nebo i zahraniční politiky.

Prostředků (metod), které jsou teroristy využívány k šíření násilí a strachu, existuje několik. Mezi základní metody jsou řazeny bombové útoky, zadržování rukojmí, vražedné atentáty, únosy letadel a lidí, vydírání, přepadení, sabotáže, žhářství, použití zbraní hromadného ničení, dezinformace a propaganda. S rozvojem internetu a obecně informačních technologií připadá v úvahu také napadení kybernetického typu. Je jisté, že s rozvojem společnosti jsou vyvíjeny a zdokonalovány také metody teroristů.

1.3 Základní typologie terorismu

Obdobný problém, jako je sestavení všemi respektované definice, představuje nalezení jednotného rozdělení terorismu. K dispozici jsou členění od různých autorů, která zohledňují rozdílné aspekty. Na tomto místě je uvedena typologie dle motivace teroristů, tak jak ji uvádí Ministerstvo vnitra ČR na svých webových stránkách⁸.

Terorismus je rozdělen do třech hlavních částí, a sice terorismus kriminální, patologický a politický. Politický terorismus je dále dělen do následujících podskupin:

- ultralevicový terorismus,
- ultrapravicový terorismus,
- etnický terorismus,
- náboženský terorismus,
- environmentální terorismus,
- vigilantistický terorismus,
- „single-issue“ terorismus.

Obdobnou typologii politického terorismu používá i Evropský policejní úřad⁹ ve svých zprávách. Konkrétně rozlišuje pět druhů terorismu, a sice na nábožensky motivovaný, etno-nacionalistický a separatistický, levicový a anarchistický, pravicový a „single-issue“ terorismus.

⁸ Typologie terorismu, *Ministerstvo vnitra České republiky*, 2009.

⁹ Evropský policejní úřad = European Police Office (zkráceně EUROPOL), organizace na úrovni EU zabývající se prevencí a potíráním závažné kriminality, a to zejména prostřednictvím poradenské a informační činnosti

1.3.1 Kriminální terorismus¹⁰

Kriminální terorismus představuje spojení běžné kriminality, organizovaného zločinu a různě motivovaného terorismu. Akce těchto skupin slouží k získání osobních materiálových výhod nebo k zastrašení konkurence. Rozdíl mezi kriminálním činem a kriminálním terorismem spočívá v existenci tzv. teroristického kalkulu. Teroristický kalkul představuje jisté poselství, které je teroristickým činem šířeno mezi širokou veřejností. Právě prvek zastrašení širšího publika je nezbytnou podmínkou pro to, aby byl čin označen za teroristický.

Příkladem kriminálního terorismu jsou různé aktivity, které mají vyvinout tlak na státní orgány, a to za pomoci zastrašení veřejnosti. Konkrétním příkladem pak může být např. vydírání státu, aby propustil určité vězně. Kdy pokud k propuštění nedojde, hrozí teroristé odpálením bomb ve městě. Do kriminálního terorismu je řazen také narkoterorismus, který je spojen s prosazováním zájmů s cílem zvýšit zisky z nelegálního obchodu s drogami. Teroristický kalkul, tedy zastrašovaná veřejnost, zde představují příslušníci jiné kriminální skupiny.

1.3.2 Patologický terorismus

Patologický (někdy uváděn také psychopatologický) terorismus je páčán za účelem psychického uspokojení teroristy nebo teroristické organizace. Prvotní motiv patologických teroristických činů může být různý, terorista může např. cítit radost z vlastních schopností šířit hrůzu nebo si užívat slávu a pozornost médií, která se mu díky spáchaným činům dostává. Za patologickým terorismem může stát i psychická nemoc pachatele, která ho v podstatě nutí páchat teroristické činy.

Za patologické teroristické činy mohou být označeny různá anonymní oznámení o uložení bomby, o otrávení vodních zdrojů a podobně. Tyto oznámení jsou častá na letištích, nádražích, v nemocnicích, ale také např. i v bankách¹¹.

1.3.3 Politický terorismus

Politický, jinak také ideologický, terorismus je dále rozdělen do níže uvedených skupin. Jednotlivé kategorie však nejsou absolutní a není výjimkou, že motivace teroristů (popř. teroristických organizací) se prolíná, proto v některých případech není snadné zařadit teroristu (skupinu) do jedné konkrétní kategorie.

¹⁰ MAREŠ, M., *Terorismus v ČR*, Brno: Centrum strategických studií, 2005, s. 335-366.

¹¹ tamtéž

a) Ultralevicový terorismus

Ultralevicový terorismus vychází z myšlenky rovnostářství a obecně se opírá o filozofii Marxe. Zásadní problém představoval tento typ terorismu zejména v 60. a 70. letech minulého století v západní Evropě, kdy se běžně používá označení „Evropský ultralevicový terorismus“. Ultralevicové teroristické skupiny si obecně dávaly za cíl svrhnout kapitalismus a odstranit jeho důsledky. Příkladem může být Frakce rudé armády (zkráceně RAF z německého Rote Armee Fraktion) působící koncem 20. stol. v Německu či příslušníci italské skupiny Rudé brigády (italsky Brigade Rosse zkratkou BR)¹².

b) Ultrapravicový terorismus

Krajně pravicové teroristické skupiny se opírají o národní tradice a ideologii nacionalismu. Usilují o vyčlenění všech rušivých prvků ve společnosti, což v konečném důsledku vede k rasismu a xenofobii. Ultrapravicový terorismus nebyl v historii tak častý, jelikož krajně pravicové skupiny upřednostňovaly ostatní druhy násilí. Za ultrapravicovou teroristickou skupinu lze považovat britskou organizaci Combat 18¹³.

c) Etnický terorismus

Etnický terorismus se vyznačuje prosazováním zájmů určité etnické skupiny, právě důraz na etnikum odlišuje tento terorismus od ostatních druhů. V mnoha případech se tyto skupiny snaží o udržení či získání určitého teritoria, proto se etnický terorismus často uvádí ve spojení s terorismem teritoriálním. Jako příklad se uvádí baskická organizace ETA (zkratka pochází z baskického Euskadi Ta Askatasuna)¹⁴.

d) Náboženský terorismus

Hlavním cílem tohoto terorismu je prosazování náboženské ideologii, ale přesto neleze tvrdit, že by víra byla jediným motivem teroristů. Mnohé činy, které se na první pohled zdají být nábožensky motivované, mohou být ve skutečnosti motivované politicky. A náboženská ideologie slouží pouze k ospravedlnění samotné teroristické akce. I když by se mohlo znát, že spojení náboženství a terorismu je problémem posledních několika století, opak je pravdou. První činy, které se dnes považují za náboženský terorismus, se uskutečnily před více

¹² SOULEIMANOV, E., *Terorismus: válka proti státu*, Praha: Eurolex Bohemia, 2006, s. 113-121.

¹³ Zpracováno podle: *Encyklopedie světový terorismus*, Praha: Svojtka & Co., 2001, s. 193-195.; MAREŠ, M., *Terorismus v ČR*, Brno: Centrum strategických studií, 2005, s. 131-138.

¹⁴ Zpracováno podle: MAREŠ, M., *Terorismus v ČR*, Brno: Centrum strategických studií, 2005, s. 205-210.; SOULEIMANOV, E., *Terorismus: válka proti státu*, Praha: Eurolex Bohemia, 2006, s. 183-202.

než 2000 lety. Jako nábožensky motivované teroristické skupiny se uvádí např. islámská teroristická organizace Al-Káida nebo japonská náboženská sekta Óm Shin Rikyo¹⁵.

e) Environmentální terorismus

Environmentální terorismus (neboli ekoterorismus) nejobecněji představuje terorismus s vazbou na ekologická témata. Přesnější vymezení ekoterorismu je však problematické, neboť jednotliví autoři do něj řadí různé činy. Nejčastěji se za ekoterorismus chápou činy, jejichž motivací je ochrana přírody, je však možné se setkat s názorem, kdy se za tento typ terorismu považují akce teroristů, jejichž cílem útoku je životní prostředí. Ekoterorismus může ale také představovat útoky, které jsou konané proti zastáncům ochrany přírody. A někteří autoři za ekoterorismus považují poškozování životního prostředí obecně¹⁶.

f) Vigilantistický terorismus

Vigilantistické teroristické akce jsou páčány, aby bylo dosaženo „práva a pořádku“, který podle teroristů stát nezajišťuje. Jako příklad se zde typicky uvádí skupiny, které systematicky utočí na bezdomovce¹⁷.

g) „Single-issue“ terorismus

Označovaný také jako monotematický nebo jednopoložkový terorismus se zaměřuje pouze na dílčí změny. Tyto teroristické skupiny chtějí mediálně upozornit na daný problém a docílit tak změny zákona. Jako příklad může sloužit britská organizace Women's Social and Political Union (WSPU), která se ve 20. stol. násilím snažila dosáhnout volebního práva žen nebo různé násilné anti-potratové skupiny jako jsou Obranná akce nebo Operace záchrana¹⁸.

Jak již bylo řečeno v úvodu kapitoly, existuje mnoho dalších kritérií a hledisek, podle kterých lze terorismus členit. Je to např. rozdělení terorismu podle rozsahu působnosti na domácí a mezinárodní, podle vztahu k politickému režimu – terorismus subversivní a represivní nebo podle intenzity násilí – mikro, makro a super-terorismus.

¹⁵ Zpracováno podle: *Encyklopedie světový terorismus*, Praha: Svojtka & Co., 2001, s. 206-208.; MAREŠ, M., *Terorismus v ČR*, Brno: Centrum strategických studií, 2005, s. 243-247.

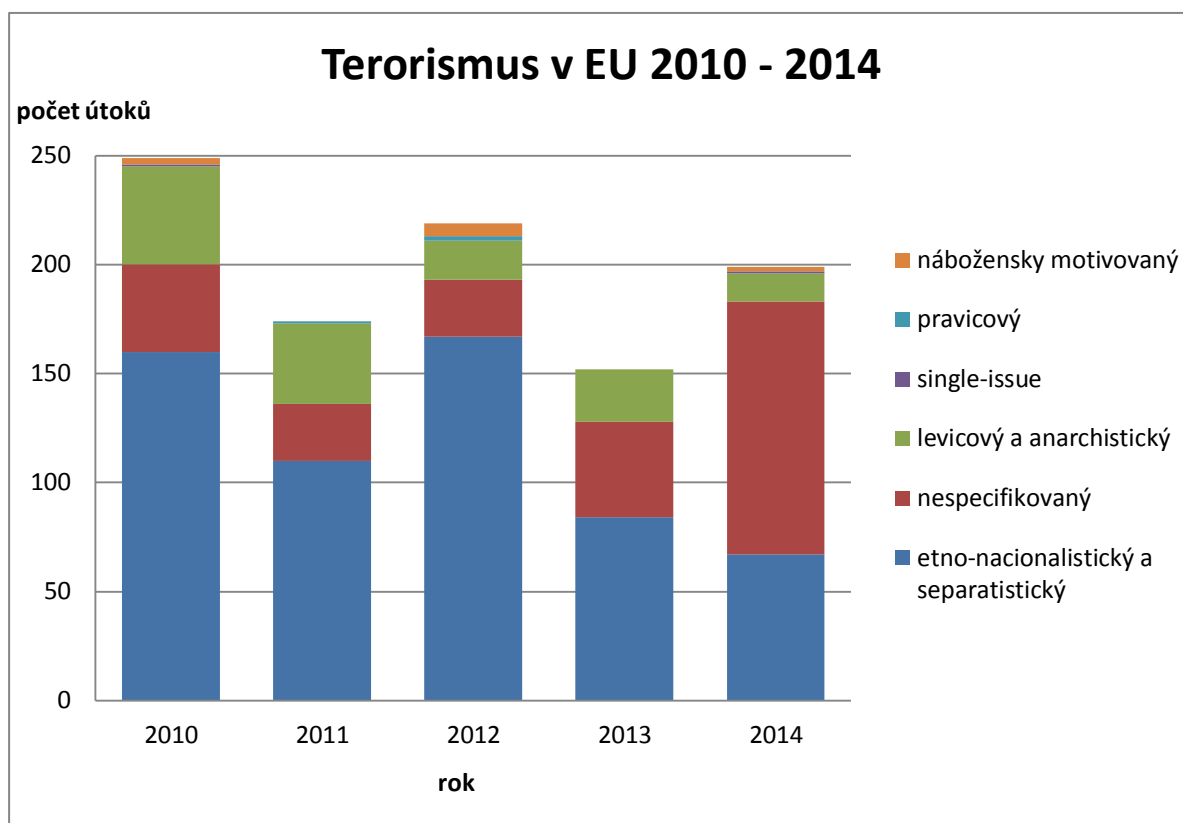
¹⁶ MAREŠ, M., *Ekoterorismus v České republice*, 2004.

¹⁷ Typologie terorismu, *Ministerstvo vnitra České republiky*, 2009.

¹⁸ MAREŠ, M., *Terorismus v ČR.*, Brno: Centrum strategických studií, 2005, s. 371-375.

1.3.4 Struktura terorismu v členských státech EU

Terorismus i samotné teroristické akce jsou podrobně monitorovány v rámci Evropské unie, konkrétně má tuto činnost na starost EUROPOL. V rámci Evropské unie došlo mezi lety 2010 a 2014 celkem k 993 teroristickým útokům, vyplývá tak ze zpráv TE-SAT¹⁹. Následující graf zobrazuje strukturu těchto útoků podle motivace, konkrétní hodnoty jsou pak uvedeny v tabulce č. 1.

Obrázek 1: Neúspěšné, zmařené a dokončené teroristické útoky v členských státech EU za období 2010 – 2014²⁰

¹⁹ TE-SAT (The EU Terrorism Situation and Trend Report) = zprávy informující o aktuální situaci a trendech v oblasti terorismu

²⁰ Vlastní zpracování podle zpráv *TE-SAT 2011: EU terrorism situation and trend report*, Haag: Europol, 2011.; *TE-SAT 2012: EU terrorism situation and trend report*, Haag: Europol, 2012.; *TE-SAT 2013: EU terrorism situation and trend report*, Haag: Europol, 2013.; *TE-SAT 2014: EU terrorism situation and trend report*, Haag: Europol, 2014.; *TE-SAT 2015: EU terrorism situation and trend report*, Haag: Europol, 2015.

Tabulka 1: Počet neúspěšných, zmařených a dokončených teroristických útoků v členských státech EU za období 2010 – 2014²¹

	2010	2011	2012	2013	2014	celkem
Nábožensky motivovaný	3	0	6	0	2	11
Etno-nacionalistický a separatistický	160	110	167	84	67	588
Levicový a anarchistický	45	37	18	24	13	137
Pravicový	0	1	2	0	0	3
Single-issue	1	0	0	0	1	2
Nespecifikovaný	40	26	26	44	116	252
Celkem	249	174	219	152	199	993

Jak je patrné, velká část teroristických útoků byla klasifikována jako etno-nacionalistický a separatistický terorismus, tyto útoky byly zaznamenány zejména ve Francii a Španělsku. Na druhé straně pravicový a „single-issue“ terorismus se vyskytoval spíše ojediněle. Nábožensky motivovaný terorismus, který často bývá veřejností vnímán jako největší hrozba, také nebyl v Evropě příliš běžný. Konkrétně byly spáchány tři útoky v roce 2010, které byly označeny jako islámský terorismus. Šest útoků v roce 2012 a dva útoky v roce 2014. V letech 2011 a 2013 nebyl spáchán žádný nábožensky motivovaný teroristický čin. Nicméně se uvádí, že ve dvou teroristických útocích v roce 2013 je zřejmý vliv náboženské radikalizace.

Běžnějším typem byly útoky levicové a anarchistické, kterých ve sledovaném období bylo bezmála 14 %. Jeden z těchto útoků byl zaznamenán i v České republice. Zbylé útoky nebylo možné začlenit do konkrétní skupiny, uvádí se tak v kategorii poslední – nespecifikované teroristické útoky.

²¹ Vlastní zpracování podle zpráv *TE-SAT 2011: EU terrorism situation and trend report*, Haag: Europol, 2011.; *TE-SAT 2012: EU terrorism situation and trend report*, Haag: Europol, 2012.; *TE-SAT 2013: EU terrorism situation and trend report*, Haag: Europol, 2013.; *TE-SAT 2014: EU terrorism situation and trend report*, Haag: Europol, 2014.; *TE-SAT 2015: EU terrorism situation and trend report*, Haag: Europol, 2015.

2 EKONOMICKÉ DOPADY TERORISMU²²

Terorismus a jeho ekonomická stránka se staly předmětem analýz zejména po amerických útocích 11. září 2001 (dále jen 11. září), kdy terorismus začal být vnímán jako závažný celosvětový problém. Ekonomové se začali zabývat otázkami, zda je chování teroristů ekonomicky racionální, z jakých zdrojů financují teroristé své aktivity, jestli lze efektivně s terorismem bojovat nebo zda teroristický útok může vážně ohrozit ekonomiku státu. Následující část textu je zaměřena na ekonomické dopady, které terorismus způsobuje celé společnosti.

Dopady terorismu mohou být vnímány ve dvou základních rovinách. První kategorii představují přímé dopady, které teroristický útok bezprostředně způsobí. Do druhé skupiny jsou pak řazeny dopady nepřímé, které vnikají jako reakce na daný útok.

Přímé neboli bezprostřední dopady lze vypočítat jako součet škod, ke kterým došlo. Jedná se jak o škody materiální, tak o škody na lidském kapitálu (ztráty na lidských životech, způsobená zranění, psychické újmy nebo bolest poškozených). Stanovit přesnou hodnotu lidského života a zdraví bývá obtížné, ale i přesto je dnes možné vyčíslit přímé škody, které teroristický útok způsobil. Přímé dopady představují problém např. při mezinárodním obchodu a obchodu obecně. Zničené budovy, sklady, pozemní komunikace, letiště nebo jen samotné automobily mohou obchod významně omezit nebo i úplně přerušit. Přesto však přímé dopady bývají nižší v porovnání s dopady nepřímými a na fungování ekonomiky nemají tak významný dopad.

Nepřímé dopady mohou být způsobeny např. nejistotou a strachem ve společnosti, změnou očekávání spotřebitelů a následně změnou jejich nákupního chování nebo také zvýšením vládních výdajů. Stanovení výše nepřímých nákladů nebývá zpravidla jednoduché i kvůli tomu, že tyto škody se mohou projevit až s odstupem času. Rovněž také nebývá snadné určit, které konkrétní aspekty a do jaké míry ovlivnily vývoj ekonomiky a do jaké míry byla změna důsledkem teroristického útoku.

Zbylá část kapitoly je zaměřena na nepřímé makroekonomické důsledky terorismu, konkrétně na vliv terorismu na výkonnost ekonomiky státu. Neboť vážnější problém pro státy a ekonomiky představují právě nepřímé dopady a to, i přestože nemusí být všem na první

²² Zpracováno podle: ENDERS, W. a SANDLER T., *The Political Economy of Terrorism*, Cambridge: Cambridge University Press, 2005, s. 203-204.; KOHOUT, P., *Terorismus a jeho možné důsledky na pojišťovnictví*, Praha: Prague Security Studies Institute, 2006, s. 41-42.

pohled zřejmé. Závěr kapitoly se pak zaměří na dopady terorismu v oblasti cestovního ruchu, jakožto odvětví, které bývá v souvislosti s terorismem zmiňováno.

2.1 Makroekonomické dopady terorismu

Analýzou makroekonomických dopadů se v minulosti zabývala řada ekonomů např. Blomberg a Hess²³, kteří zkoumali vliv terorismu a jiných forem kolektivního násilí na makroekonomiku. Pro analýzu využili data ze 177 zemí a to od roku 1968 až do roku 2000. Dospěli k závěru, že teroristický útok může mít negativní vliv na ekonomický růst, nicméně menší než válka nebo jiný dlouhodobý konflikt. Zároveň uvádějí, že velikost makroekonomického dopadu, závisí na četnosti výskytu a zemi, ve které se teroristický útok stal.

Eckstein a Tsiddon²⁴ se zabývali ekonomickými dopady terorismu v případě Izraelsko-palestinského konfliktu. Terorismus má podle autorů velký vliv na hospodářství. Trvalý terorismus vede ke ztrátě lidských životů velikostně srovnatelných s dopravními nehodami. Dochází pak např. ke snižování roční spotřeby jednotlivce a ke snižování výstupu na jednoho obyvatele a celkově tak dochází k poklesu HDP.

Ekonomické důsledky terorismu je možné analyzovat podle jednotlivých odvětví hospodářství, jako jsou zejména cestovní ruch a doprava, mezinárodní obchod nebo pojišťovnictví²⁵. Lenain a kol.²⁶ rozdělili dopady z časového hlediska na krátkodobé a středně až dlouhodobé. Setkat se lze rovněž s analýzami, které sledují dopady na různé ekonomické ukazatele.

Někteří ekonomové a politologové zastávají názor, že teroristický útok nemůže mít vliv na fungování ekonomiky jako celku. Příkladem mohou být Becker a Murphy²⁷, kteří teroristický útok přirovnávají k zemětřesení v japonském Kobe, které mělo za následek více než 6 000 lidských životů, přes 100 000 zničených budov a celkové ztráty přesahovaly 2 % HDP Japonska. I když podstata terorismu spočívá zejména ve vytvoření atmosféry strachu a nejistoty, Becker a Murphy tvrdí, že i s těmito podmínkami si vyspělé ekonomiky poradí a adaptují se. Podobný názor zastává i Shapiro (bývalý ministr obchodu USA), který říká,

²³ Blomberg S. B. a Hess G. D., *The Macroeconomic Consequences of Terrorism*, 2004.

²⁴ Eckstein Z. a Tsiddon D., *Macroeconomic Consequences of Terror: Theory and the Case of Israel*, 2003.

²⁵ příklady prací, které se zaměřují na jednotlivá odvětví hospodářství: Zpráva vypracovaná pro World Tourism Organization (Tourism after 11 September 2001: Analysis, remedial actions and prospects), Nitsch V. (Terorism and International Trade: An Empirical Investigation) nebo Kohout P. (Terorismus a jeho možné důsledky na pojišťovnictví)

²⁶ Lenain, P., Bonturi M. a Koen V., *The Economic Consequences of Terrorism*, 2002.

²⁷ BECKER, G. S. a MURPHY K. M., *Prosperity Will Rise Out of the Ashes*, 2001.

že teroristický útok způsobí pouze přemístění kapitálu z rizikových, teroristy zasažených, oblastí do bezpečných odvětví ekonomiky, ale nedojde k oslabení celkového hospodářství. Rovněž také přirovnává terorismus k velkým přírodním katastrofám typu zemětřesení či vlny veder v USA²⁸.

Naproti tomu však stojí malé, méně vyspělé ekonomiky nebo rozvojové ekonomiky, ve kterých není možná rychlá adaptace na změněné podmínky v ekonomice. Obecně je tak zastáván názor, že teroristický útok bude mít větší dopad na malé či méně vyspělé ekonomiky, které neumožňují rychlé přemístění ekonomické činnosti z postižených a rizikových oblastí do odvětví bezpečných²⁹.

V následujících kapitolách jsou podrobněji rozebrány konkrétní dopady teroristické činnosti na hospodářství státu. Z důvodu rozsahu práce není možné postihnout všechny možné důsledky terorismu na ekonomiku, jsou zde proto vybrány pouze některé, v literatuře nejčastěji uváděné³⁰.

2.2 Vliv terorismu na výkonnost ekonomiky

Výkonnost ekonomiky je sledována pomocí různých ukazatelů. Mezi ty nejsledovanější lze zařadit i ukazatel Hrubého domácího produktu (HDP). HDP může být definován jako *tržní hodnota veškerých finálních statků a služeb vyprodukovaných v dané ekonomice za dané časové období*³¹. Časovým obdobím je myšlen zpravidla rok, popř. čtvrtletí. Při porovnávání HDP mezi sledovanými obdobími je vhodné použít reálný HDP, který je očištěn o inflaci. Tím dojde k odstranění změn, které jsou způsobeny vývojem cen v ekonomice.

Při výpočtu HDP může být použita jedna ze tří metod – výdajová, výrobní nebo důchodová. Pro následující analýzu je podstatná první uvedená, a sice výdajová metoda.

HDP se pomocí výdajové metody zjistí pomocí následujícího vzorce.

$$\text{HDP} = C + I + G + \text{NX} \quad (1)$$

kde C jsou výdaje domácností na spotřebu,

²⁸ ENDERS, W. a SANDLER T., *The Political Economy of Terrorism*, Cambridge: Cambridge University Press, 2005, s. 208-209.

²⁹ ENDERS, W. a SANDLER T., *The Political Economy of Terrorism*, Cambridge: Cambridge University Press, 2005, s. 209.

³⁰ podobný výběr dopadů lze nalézt u evropského projektu Transnational Terrorism, Security & the Rule of Law (The negative economic impact of terrorism and means of consequence minimization: Protecting European Vulnerabilities), dále pak např. u Jacksona O. A. (The Impact of the 9/11 Terrorist Attacks on the US Economy), Enderse W. a Sandlera T. (The Political Economy of Terrorism) nebo B. S. Freye (Calculating tragedy : assessing the costs of terrorism)

³¹ PAVELKA, T., *Makroekonomie: základní kurz*, Slaný: Melandrium, 2007, s. 17.

I představuje výdaje na investice,

G jsou výdaje vlády na nákupy výrobků a služeb a

NX je čistý export.

Jak již bylo uvedeno, HDP slouží k vyjádření ekonomické výkonnosti země. A přestože terorismus může některá ekonomická odvětví ovlivňovat pozitivně (např. růst zbrojního průmyslu), převažují důsledky negativní. Problematické však bývá určení velikosti vlivu terorismu na hospodářský růst, neboť na ekonomiku působí souběžně více vlivů. Při analýze dopadů jsou zohledňovány výhledy a prognózy vývoje HDP, otázkou ale zůstává, do jaké míry jsou tyto odhady přesné.

2.2.1 Spotřeba

Jedním z cílů terorismu je vyvolovat ve společnosti pocity strachu a nejistoty. Samotný teroristický útok může ve společnosti vyvolat

- ekonomickou nestabilitu (samotná reakce poptávky a nabídky na teroristický útok),
- politickou nestabilitu (snížení důvěryhodnosti vlády, vnímání teroristického útoku jako selhání vlády v boji proti terorismu),
- osobní nejistotu (lidé mají větší strach o vlastní bezpečnost a mění své chování, např. omezují pohyb v nákupních centrech, méně využívají hromadnou dopravu apod.)³².

Všechny výše uvedené jevy, mohou mít vliv na očekávání lidí a tím pádem i na jejich spotřebu. Změněná očekávání veřejnosti pak vedou k odložení spotřeby a zvýšení úspor domácností. Tím pádem dochází ke snížení výdajů domácností na spotřebu a poklesu poptávky, což má za následek snížení ukazatele HDP.

Na druhou stranu je však nutno uvést, že s touto teorií se neztotožňují všichni ekonomové. Jak uvádí Frey³³ lze se setkat s názory, že lidé zasažení terorismem nevěří úsporám a vydělané peníze raději utratí zejména za zboží dlouhodobé spotřeby. Tato neshoda panuje zejména z důvodu, že ohledně chování spotřebitelů po teroristických útocích není dostatek veřejně dostupných informací.

³² HAJ-YEHIA, S., *Terrorizing Consumers and Investors*, Boston, 2006, s. 5-6.

³³ Transnational Terrorism, Security & the Rule of Law, Conference: *The negative economic impact of terrorism and means of consequence minimization: Protecting European Vulnerabilities*, 2008, s. 51-52.

Terorismem je nejvíce zasaženo zboží dlouhodobé spotřeby, méně pak zboží běžné spotřeby. Sektor služeb je ovlivněn zejména prostřednictvím turismu a cestovního ruchu³⁴.

Méně významný dopad, z pohledu celkové spotřeby domácností, mají způsobená úmrtí. Díky nim dochází ke zkracování délky života a k samotnému snižování počtu obyvatel, což do jisté míry ovlivní celkové výdaje domácností na spotřebu v ekonomice.

2.2.2 Investice

Investice jsou definovány jako přírůstek zásob kapitálu během daného časového období. Uvažovány jsou pouze reálné investice, nikoliv investice finančního charakteru. Jsou zde zahrnuty investice prováděné podniky, případě domácnostmi, jedná-li se o investici do domů a bytů³⁵. Do této kategorie se nezapočítávají investice prováděné státem.

Výdaje na investice jsou rovněž ovlivněny nejistotou, která po teroristických útocích ve společnosti panuje. V případě investic je nutné rozlišit, zda je nejistota způsobená ojedinělým teroristickým útokem nebo zda je daný stát vystaven trvalé hrozbě teroristických útoků. V případě jediného teroristického útoku představují problém zejména přímé dopady jako zničená infrastruktura, která může dočasně snížit velikost investic. Nicméně nelze říci, že teroristický útok znamená automaticky odliv investic. Naproti tomu v zemích, kde panuje dlouhodobé riziko terorismu a ve které je vedena silná teroristická kampaň lze očekávat snížení investic³⁶.

Zvláště citlivé na terorismus mohou být zahraniční investice. Teroristé v dané zemi mohou cíleně útočit na zahraniční investory a způsobit tak jejich přesun do bezpečnějších, terorismem nezasážených, oblastí. Odliv zahraničních investic následkem terorismu může být problémem zejména menších zemí, u kterých by se roční zahraniční investice mohly snížit až o 13,5 %. Větší ekonomiky by takový propad neměly zaznamenat, jelikož jejich investice pocházejí většinou z více zahraničních zdrojů. Zároveň jsou velké země schopny lépe a rychleji obnovit důvěru investorů³⁷.

³⁴ HAJ-YEHIA, S., *Terrorizing Consumers and Investors*, Boston, 2006, s. 30-31.

³⁵ PAVELKA, T., *Makroekonomie: základní kurz*, Slaný: Melandrium, 2007, s. 19.

³⁶ Transnational Terrorism, Security & the Rule of Law, Conference: *The negative economic impact of terrorism and means of consequence minimization: Protecting European Vulnerabilities*, 2008, s. 53.

³⁷ KEEFER, P. a LOAYZA N. (eds.), *Terrorism, Economic Development, and Political Openness*, Leiden: Cambridge University Press, 2008, s. 38-39.

2.2.3 Veřejné výdaje

Výdaje vlády na nákupy výrobků a služeb lze rozdělit na vládní nákupy statků a služeb a na výdaje na transfery. Transfery jsou platby, za které vláda nedostává protihodnotu, takové platby se pak nezapočítávají do celkových výdajů v rámci HDP³⁸.

Dopad terorismu na výdaje vlády na nákup výrobků a služeb je značný. Samotná existence terorismu vyžaduje, aby byly vynakládány peněžní prostředky na boj proti terorismu a to jak ze strany států, tak i mezinárodních organizací.

Bezprostředně po teroristickém útoku lze navíc zaznamenat, že boj proti terorismu, obrana státu a bezpečnost obyvatel se stane významnější. Stát je nucen zpřísnit bezpečnostní opatření a tím dojde ke zvýšení veřejných výdajů. Zvýšená poptávka státu po statcích související s bezpečností může zvyšovat poptávku po výrobě tohoto zboží. Rovněž lze předpokládat zvýšení poptávky po lidském kapitálu (např. policisté, hasiči nebo pracovníci ve zdravotnictví). Zvýšené vládní výdaje v oblasti bezpečnosti mohou působit také na atmosféru ve státě. Lidé se budou cítit bezpečněji a tím pádem může dojít ke zvýšení jejich poptávky. Pozitivní efekt, který zvýšené vládní výdaje mají na ekonomiku, je však pouze krátkodobý. Výdaje na bezpečnost se postupem času sníží, zejména pokud k žádnému dalšímu teroristickému útoku nedojde.

Zvýšené vládní výdaje v oblasti obrany mají kromě krátkodobého pozitivního dopadu, také druhý negativní důsledek. Místo toho, aby byly peněžní prostředky umístěny do ekonomicky produktivních odvětví, dochází k jejich přemístění do oblasti obrany a bezpečnosti, což je oblast méně efektivní. Dochází tak ke zpomalování ekonomického růstu a může dojít k inflaci³⁹.

I v případě transferů lze nalézt souvislost s terorismem. Může zde být uveden příklad Kompenzačního fondu pro oběti (Victim Compensation Fund), který byl založen americkou federativní vládou, po útocích 11. září. Cílem tohoto fondu bylo vyřešit soudní spory, které se objevily po útocích. V rámci fondu byly vypláceny kompenzace pozůstalým po obětech útoku, ale i náhrady jednotlivcům za způsobenou bolest a zranění. Založení takového fondu však nebývá standartní reakcí a i dodnes tento fond vyvolává řadu otázek spojených zejména s výší poskytovaných náhrad⁴⁰.

³⁸ PAVELKA, T., *Makroekonomie: základní kurz*, Slaný: Melandrium, 2007, s. 20.

³⁹ Transnational Terrorism, Security & the Rule of Law, Conference: *The negative economic impact of terrorism and means of consequence minimization: Protecting European Vulnerabilities*, 2008, s. 21.

⁴⁰ ENDERS, W. a SANDLER T., *The Political Economy of Terrorism*, Cambridge: Cambridge University Press, 2005, s. 206-207.

Z výše uvedeného vyplývá, že stát by měl při formulaci bezpečnostní politiky postupovat uváženě a s rozmyslem volit nástroje při boji proti terorismu. Příliš vysoké výdaje v této oblasti zatěžují ekonomiku a v konečném výsledku ani nemusí představovat dostatečnou ochranu před útokem. Na problém vysokých vynaložených prostředků upozorňuje mimo jiné i dánský statistik a politolog Lomborg⁴¹. Neefektivnost spatřuje zejména v jednostranném opatření, které způsobí pouze to, že se teroristé přeorientují na jiný cíl nebo jiný způsob útoku. Kvalitní opatření musí zasáhnout všechny možné způsoby útoku nebo alespoň výrazně zmenšit finanční prostředky teroristů. Jako řešení, které by umožnilo snižovat výdaje státu v boji proti terorismu, poté vidí v neustálém zdokonalování mezinárodní spolupráce a obezřetné zahraniční politice.

2.2.4 Čistý export

Poslední část HDP představuje čistý export, který je možné vypočítat jako rozdíl mezi celkovým exportem a importem. Export neboli vývoz reprezentuje statky a služby, které se prodají do zahraničí. Import (dovoz) naopak představuje nákup statků a služeb, které byly vyrobeny v zahraničí. Export a import pak tvoří podstatu mezinárodního obchodu.

Nejistota, která v zemi po teroristickém útoku panuje, pochopitelně ovlivní i mezinárodní obchod. Vliv nejistoty na spotřebitelskou poptávku byl již vysvětlen, změněné podmínky na trhu však působí i na nabídkovou stranu trhu, tím více jedná-li se o mezinárodní obchod. Vždy záleží na uvážení výrobce, do jaké země bude své produkty poskytovat, a proto zde existuje možnost, že si pro své produkty zvolí zemi, která není terorismem ovlivněna a její ekonomika je tak stabilnější.

Nitsch a Schumacher⁴² zkoumali vliv terorismu a války na mezinárodní obchod mezi 200 zeměmi v letech 1960 až 1993. Zjistili, že zdvojnásobení teroristických útoků může vést k poklesu obchodu o 4 %. Walkenhorst s Dihelem⁴³ se zabývali vlivem teroristických útoků 11. září na mezinárodní obchod různých zemí světa.

Lze říci, že terorismus mezinárodní obchod zdražuje, neboť zvýšená bezpečnostní opatření, která zpravidla po teroristickém útoku nastanou, vedou ke zvýšení transakčních nákladů. Dochází k prodlužování dodacích lhůt, ke zvyšování nákladů na samotnou dopravu nebo k jiným nákladům, které mohou být způsobeny např. zpřísněním bezpečnostních opatření na hranicích států.

⁴¹ LOMBORG, B., *Jaký je poměr cena-kvalita u boje proti terorismu?*

⁴² Nitsch V. a Schumacher D., *Terrorism and international trade: an empirical investigation*, 2004.

⁴³ Walkenhorst P. a Dihel N., *Trade Impacts of the Terrorist Attacks of 11 September 2001: A Quantitative Assessment*, Berlin, 2002.

2.3 Terorismus a cestovní ruch

Terorismus nepůsobí na všechna odvětví ekonomiky stejně. Otázkou vlivu terorismu na různá odvětví se zabývá nejedna práce, autoři se obvykle zaměřují na cestovní ruch, dále pak např. na pojišťovnictví, dopravu (zejména pak leteckou) nebo zbrojní průmysl.

Následující část práce je zaměřena na možné dopady terorismu na cestovní ruch, neboť se jedná o odvětví, které mnohé zcela intuitivně napadne v souvislosti s terorismem a ekonomikou. Navíc odvětví cestovního ruchu v sobě zahrnuje mnoho dílčích ekonomických činností jako např. poskytování ubytování a stravování, dopravu, činnost cestovních kancelářů, zábavní atrakce a další. Cestovní ruch je tak důležitou součástí národního hospodářství země. A právě pro svůj význam se cestovní ruch může stát atraktivním cílem teroristů.

2.3.1 Vliv terorismu na cestovní ruch

Cestovní ruch představuje pro teroristy příležitost, jak daný stát účinně zasáhnout. Turisté a návštěvníci dané oblasti jsou snadným a zranitelným cílem. Navíc zde existuje reálná možnost, že útok na zahraniční turisty, vzbudí zájem nejenom místních, ale i zahraničních médií a teroristická skupina tak bude mít větší publicitu. Ale samozřejmě nejenom přímé útoky na turisty ovlivní jejich rozhodování při výběru destinace.

Teroristické útoky vedené proti jinému odvětví hospodářství mají rovněž vliv na cestovní ruch. Tímto tématem se zabývali mnozí ekonomové již v devadesátých letech minulého století. Již v roce 1992 Enders, Sandler a Parise⁴⁴ zkoumali vliv terorismu na turismus v Rakousku, Španělsku a Itálii. Stejně jako v případě dopadů na investice i zde je vhodné rozlišovat, zda se jedná o jediný teroristický útok nebo zda v zemi dochází k častým teroristickým činům.

Nepravidelné, ojedinělé útoky mají na turismus významný negativní vliv, ale pouze v krátkodobém horizontu. Lidé totiž po čase na teroristický útok zapomenou a začnou zasaženou zemi vnímat opět jako bezpečnou. Většinou se tak děje do jednoho roku. Dlouhodobá reálná hrozba terorismu v dané zemi má na cestovní ruch pak dlouhodobější nežádoucí důsledky⁴⁵. I přes řadu studií vypracovaných na toto téma není možné stanovit přesnou hodnotu důsledků terorismu v oblasti cestovního ruchu. Není totiž jasné, co přesně ovlivnilo spotřebitele a do jaké míry měl na rozhodování o destinaci vliv teroristický útok.

⁴⁴ Enders W., Sandler T. a Parise G. F., *An Econometric Analysis of the Impact of Terrorism on Tourism*, 1992.

⁴⁵ *Transnational Terrorism, Security & the Rule of Law, Conference: The negative economic impact of terrorism and means of consequence minimization: Protecting European Vulnerabilities*, 2008, s. 64-66.

3 DOPADY TERORISTICKÝCH ÚTOKŮ VE VYBRANÝCH ZEMÍCH

Velikost ekonomických dopadů teroristických útoků je závislá na mnoha okolnostech, jako je způsob a intenzita útoků, načasování útoků nebo také samotné místo napadení terorismem. V této kapitole jsou ekonomické důsledky terorismu, tak jak byly popsány v předešlé části práce, podrobněji rozebrány na konkrétních případech.

Jako první jsou analyzovány teroristické útoky 11. září, které svým rozsahem a způsobem provedení zasáhly nejenom samotné Spojené státy americké, ale ovlivnily ekonomiky po celém světě. Druhými zkoumanými jsou madridské teroristické útoky 11. března 2004, které byly sice menšího rozsahu, nicméně pro svět a zejména pak Evropu byly stejně nečekané a šokující jako americké útoky 11. září.

3.1 Teroristické útoky ve Spojených státech amerických

Teroristické útoky 11. září 2001 jsou uváděny⁴⁶ jako počátek globálního terorismu, neboť tímto činem nebyly ochromeny pouze Spojené státy americké, ale celý svět.

V dopoledních hodinách 11. září 2001 byly uneseny celkem čtyři letadla i s posádkou a cestujícími na palubě. Dvě z unesených letadel narazily do severní a jižní věže Světového obchodního centra (World Trade Center – WTC). Třetí unesené letadlo narazilo do Pentagonu, vrchního velitelství ozbrojených složek ve Washingtonu. Poslední letadlo havarovalo dříve, než stihlo zasáhnout cíl, kterým podle odhadů měl být Bílý dům nebo Kapitol. Samotný teroristický útok byl spáchán 19 lidmi a k zodpovědnosti se přihlásila islámská teroristická skupina Al-Káida⁴⁷. Podrobnější informace o teroristickém útoku jsou uvedeny v příloze A.

3.1.1 Přímé dopady 11. září

Přímé dopady jsou zpravidla to první, co lidé po teroristickém útoku vidí a co působí na jejich psychiku a v konečném důsledku i na atmosféru v celé společnosti. Útoky 11. září byly pro obyvatele i pro celý svět nečekané a šokovaly i výší škod, které způsobily. Během útoků přišlo o život bezmála 3 000 lidí a materiální škody dosahovaly miliardových částek. Tyto bezprostředně způsobené ztráty jsou předmětem této kapitoly.

⁴⁶ EICHLER, J., *Hrozba globálního terorismu a její vyhodnocování*, 2006, s. 22-23.

⁴⁷ Zpracováno podle: Ten Years After: The FBI Since 9/11: The Flights, FBI.; STRAŠÍKOVÁ, L., *Teroristické útoky z 11. září trvale změnilly podobu světa*, 2011.

Ztráty na lidském kapitálu

Důsledkem série útoků uskutečněných 11. září v USA přišlo o život 2 977 lidí a 19 únosců. Většinu z obětí tvořili civilisté, jen zlomek představovali vojáci, policisté a jiní příslušníci bezpečnostních sborů. Největší ztráty na lidských životech způsobily útoky na WTC, konkrétně zde zemřelo 2 606 lidí. Vzhledem ke způsobu útoků a zasaženým místům, nebyly oběti pouze americké národnosti, ale pocházely ze všech kontinentů světa.

Přestože ocenit lidský život není snadné, byla jeho hodnota stanovena ve výši 6,67 mil. USD. Tato částka může být použita k vyčíslení dopadů teroristických útoků 11. září. Ekonomická hodnota úmrtí přibližně 3 000 lidí, které útoky způsobily, pak činí okolo 20 mld. USD⁴⁸.

Početem úmrtí však lidské ztráty nekončí. Je nutno zmínit zranění a psychické újmy, které teroristické útoky způsobily. Uvádí se, že přes 6 000 lidí utrpělo během útoků fyzické zranění⁴⁹. Útoky způsobily také onemocnění, která se projevily až s odstupem času.

Náraz a následně i zřícení věží WTC byly doprovázeny hustým prachem a vznikl také toxický mrak, který se vznášel nad velkou částí dolního Manhattanu. Důsledkem tak výrazně znečištěného ovzduší byly v první řadě zdravotní problémy spojené s dýchacím ústrojím, následně se u řady lidí objevila rakovina a s ní spojené zdravotní komplikace. Stanovení přesného počtu lidí, kteří onemocněli důsledkem útoků, není snadné. Nicméně podle informací WTC Health Registry⁵⁰ bylo jedovatým toxinům vystaveno až na 410 000 lidí. A dle údajů newyorského ministerstva zdravotnictví zemřelo v důsledku silně znečištěného ovzduší minimálně 817 lidí a dalších 20 000 je oficiálně vedeno jako nemocných⁵¹.

Materiální ztráty

Teroristické útoky 11. září způsobily značné majetkové ztráty, zejména v New Yorku (dále NY). Kromě zřícení samotných věží Světového obchodního centra bylo poškozeno, nebo úplně zničeno dalších 50 budov. Značně poškozená byla i infrastruktura ve městě. Zasaženy byly nejenom silnice, ale došlo také k zaplavení tunelů a ochromení metra. Ztráty zaznamenaly rovněž telekomunikační sítě, elektrické a plynové rozvody a mnohé další. Vyčíslení konkrétních částek vychází ze skutečných nákladů (např. záchranné práce)

⁴⁸ ENDERS, W. a SANDLER T., *The Political Economy of Terrorism*, Cambridge: Cambridge University Press, 2005, s. 204-205.

⁴⁹ PLUMER, B., *Nine facts about terrorism in the United States since 9/11*, 2013.

⁵⁰ WTC Health Registry – World Trade Center Health Registry byl založen v roce 2002 s cílem sledovat zdravotní stav lidí, kteří byli vystaveni newyorským teroristickým útokům 11. září

⁵¹ Zpracováno podle: HAYNES, L., *9/11's forgotten victims: 'We're living in a toxic time bomb'*, 2010.; *The death toll from 9/11 continues to rise*, In: Sun community news, 2013.

nebo z expertních odhadů. Hodnoty, které jsou uváděny jako konečné materiální ztráty, se značně liší, proto jsou v tabulce č. 2 uvedeny pouze příklady škod, které teroristické útoky způsobily. Obecně lze konstatovat, že byly způsobeny škody v řádech desítek miliard amerických dolarů (USD).

Tabulka 2: Příklady přímých materiálních škod 11. září⁵²

Druh	Částka
4 civilní letadla	385 mil. USD
Budovy Světového obchodního centra	4,7 mld. USD
Zničení ostatních budov	2 mld. USD
Poškození ostatních budov	4,3 mld. USD
Infrastruktura v NY (silnice, telekomunikační sítě, elektrické a plynové vedení,...)	2,95 mld. USD
Záchranné a čistící práce v NY	1,6 mld. USD
Část Pentagonu	1 mld. USD

Jelikož se v budovách Světového obchodního centra nacházely kanceláře, došlo během útoku také ke ztrátám přímých pracovních míst. Přesněji ke ztrátě 83 000 pracovních míst, jejíž ztráta zasáhla nejednu oblast ekonomiky⁵³.

Avšak přímé škody představují jen zlomek toho, co teroristický útok může způsobit hospodářství. Proto se zbývající část kapitoly zabývá nepřímými ekonomickými dopady, které útoky 11. září způsobily.

3.1.2 Dopady útoků na výkonnost ekonomiky

Hospodářství Spojených států amerických je považováno za nejsilnější a nejrozvinutější na světě a svou velikostí patří rovněž i k těm největším. Tato kapitola analyzuje ekonomické dopady 11. září na vývoj ekonomiky Spojených států amerických. Vypočtení dopadů terorismu není jednoduché. Spáchaný teroristický útok totiž není izolovaným jevem a současně s ním působí na ekonomiku i jiné faktory, kterými mohou být např. hospodářský vývoj okolních států, rostoucí ceny ropy nebo různé krize v ekonomice.

⁵² Vlastní zpracování podle: FABER, M., FONTANA M. a KNOBLOCH M., *Failure Consequences and Reliability Acceptance Criteria for Exceptional Building Structures*, Zurich, 2004.; *How much did the September 11 terrorist attack cost America?*, The Institute for the Analysis of Global Security. Dostupné z: <http://www.iags.org/costof911.html>

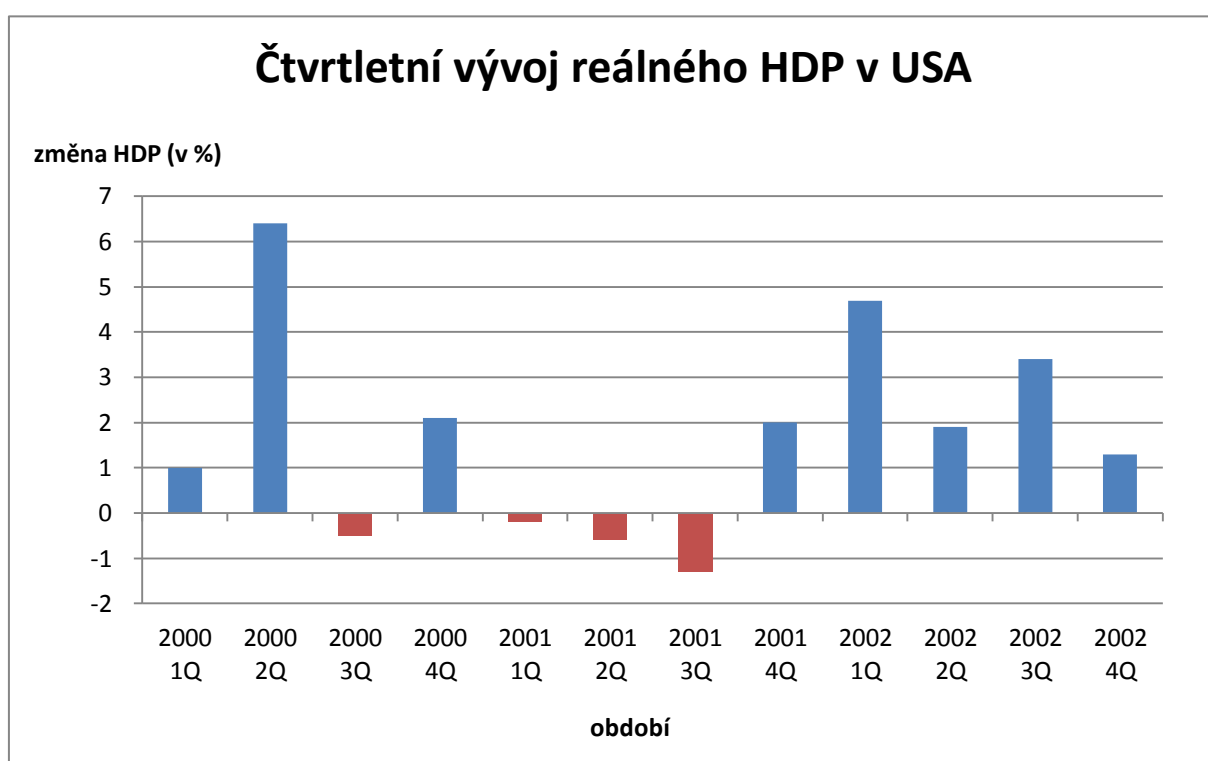
⁵³ *How much did the September 11 terrorist attack cost America?*, The Institute for the Analysis of Global Security.

V říjnu 2001 zveřejnil Schweikhardt⁵⁴ práci zaměřující se na dopady teroristických útoků na ekonomiku Spojených států amerických. V práci jsou mimo jiné uvedeny informace o stavu ekonomiky před útoky a několik dní po útocích. Tabulka č. 3 a obrázek č. 2 znázorňují vývoj reálného HDP v USA mezi lety 2000 až 2002. Aby mohly být analyzovány dopady teroristických útoků, je HDP uveden pro každé čtvrtletí daných let. Datum teroristických útoků spadá do 3. kvartálu (3Q) roku 2001.

Tabulka 3: Čtvrtletní vývoj reálného HDP v USA (v %)⁵⁵

2000				2001				2002			
1Q	2Q	3Q	4Q	1Q	2Q	3Q	4Q	1Q	2Q	3Q	4Q
1,0	6,4	-0,5	2,1	-0,2	-0,6	-1,3	2,0	4,7	1,9	3,4	1,3

Hospodářství Spojených států se již před útoky nacházelo v recesi. V měsících před útoky ekonomika oslabovala a podle předpovědi, měl pokles pokračovat i v závěru roku 2001⁵⁶. Nicméně po teroristických útocích HDP a ekonomika naopak rostly.

Obrázek 2: Čtvrtletní vývoj reálného HDP v USA⁵⁷

⁵⁴ SCHWEIKHARDT, D. B., *An assessment of the economic impacts of the september 11 terrorist attacks*, Michigan: Michigan State University, 2001.

⁵⁵ Vlastní zpracování podle U. S. Bureau of Economic Analysis (BEA), 23. 12. 2003.

⁵⁶ SCHWEIKHARDT, D. B., *An assessment of the economic impacts of the september 11 terrorist attacks*, Michigan: Michigan State University, 2001.

⁵⁷ Vlastní zpracování podle U. S. Bureau of Economic Analysis (BEA), 23. 12. 2003.

Dlouhodobý vývoj reálného HDP Spojených států amerických je uveden v tabulce č. 4. V roce 2001 došlo k nárůstu HDP o 0,5 % oproti předcházejícímu období. Hodnota je sice kladná, nicméně v porovnání s ostatními lety je nižší.

Tabulka 4: Roční vývoj reálného HDP v USA mezi lety 2000 až 2006 (v %)⁵⁸

2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
3,7	0,5	1,6	2,7	3,6	3,1	2,9

Do jaké míry bylo americké hospodářství ovlivněno teroristickými útoky 11. září bylo předmětem zkoumání několika prací. V roce 2008 se uskutečnil výzkumný projekt⁵⁹, v rámci kterého byly vytvořeny pracovní skupiny, které se snažily o určení konečných výsledků a celkově o zlepšení metodiky stanovování ekonomických dopadů terorismu. Výsledky výzkumu jsou poté např. shrnuty v práci amerických ekonomů Blomberga a Rose⁶⁰.

Ztráta HDP důsledkem útoků 11. září byla stanovena ve výši nejméně 35 mld. USD, horní hranice ekonomických dopadů činila 109 mld. USD (částky byly přepočteny na hodnotu USD pro rok 2006). Hranice 35 – 109 mld. USD je společným výsledkem osmi prací, které tuto problematiku zkoumaly. V relativním vyjádření pak teroristické útoky 11. září způsobily pokles HDP přibližně o 0,5 – 1 procentní bod. Jedná se o pokles zejména v roce 2001, neboť v dalších letech nebylo možné dopady útoků jednoznačně identifikovat. Blomberg a Rose⁶¹ upozorňují na rozmanitost výpočtů používaných při analýze ekonomických dopadů terorismu. Konečné částky dopadů se výrazně liší v závislosti na přístupu autora. Pracovní skupina amerického ekonoma Gordona dokonce nebyla schopna stanovit konečnou výši ekonomických dopadů. Došla totiž k závěru, že ekonomika Spojených států je stále ovlivněna událostmi 11. září a neustále tak dochází k poklesu HDP z důvodu teroristických útoků.

Přesnější hodnota ekonomických dopadů 11. září tedy není známá. Makinen⁶² upozorňuje na ostatní události, které mohly ovlivnit ekonomický vývoj Spojených států amerických. Již v první polovině roku 2001 Federální rezervní systém ulehčil poskytování úvěrů, což se vzhledem k časovému zpoždění mohlo projevit až v 4Q 2001. Ihned po útocích se Federální rezervní systém snažil zabránit finanční krizi a po dobu tří dnů dával do oběhu 100 mld. USD. Zahraniční centrální banky se také snažily o zmírnění dopadů, jejich cílem bylo zejména

⁵⁸ Vlastní zpracování podle U. S. BEA, 23. 12. 2003.; U. S. BEA, 21. 12. 2006.; U. S. BEA, 20. 12. 2007.

⁵⁹ konkrétně se jednalo o „EIMF 9-11Project“, ke kterému bylo přizváno 12 pracovních skupin (8 z nich přispělo výzkumnou prací), výzkum byl financován Ministerstvem vnitřní bezpečnosti Spojených států

⁶⁰ BLOMBERG, S. B. a ROSE A. Z., *Editor's Introduction to the Economic Impacts of the September 11, 2001*, 2009.

⁶¹ BLOMBERG, S. B. a ROSE A. Z., *Editor's Introduction to the Economic Impacts of the September 11, 2001*, 2009, s. 6-11.

⁶² MAKINEN, G., *The Economic Effects of 9/11*, The Library of Congress, 2002, s. 6-7.

zabránění šíření dopadů do dalších ekonomik. Proto je možné, že růst ve 4Q 2001 je tak přirozeným vývojem ekonomiky.

Ve zbývající části kapitoly budou analyzovány dopady 11. září na jednotlivé položky HDP Spojených států amerických.

Spotřeba

Výdaje na spotřebu domácností jsou ovlivněny očekáváním spotřebitelů a obecně jejich důvěrou v ekonomiku. Důvěra společnosti je ve Spojených státech monitorována za pomoci měsíčních průzkumů domácností, které provádí nestátní výzkumná organizace The Conference Board. V poslední zprávě před útoky bylo uvedeno, že spotřebitelská důvěra v červenci a zejména pak v srpnu 2001 klesla. Zároveň se předpokládalo, že jejich důvěra v následujících šesti měsících bude stoupat. Nicméně po útocích 11. září se tak nestalo a v druhé polovině září došlo k výraznému poklesu spotřebitelské důvěry⁶³. K významnějšímu růstu důvěry v ekonomiku došlo začátkem roku 2002. Podle Jacksona⁶⁴ se spotřebitelská důvěra držela na vysoké úrovni i v letech po útocích, vzhledem k událostem, ke kterým ve Spojených státech došlo (např. stagnující trh práce nebo zapojení USA do válečných konfliktů).

Pokles spotřebitelské důvěry po útocích mohl ovlivnit spotřebu domácností. Nicméně jak bylo uvedeno dříve, názory o dopadech terorismu na samotné výdaje domácností nejsou jednotné. V tabulce č. 5 je zachycen vývoj celkové spotřeby domácností ve Spojených státech mezi lety 2000 až 2006. Ale ani z dat o vývoji spotřeby v USA nelze dělat jednoznačné závěry.

Tabulka 5: Roční vývoj celkové spotřeby domácností v USA mezi lety 2000 až 2006 (v %)⁶⁵

2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
4,7	2,5	3,4	3,8	3,6	3,2	3,1

V roce 2001 celková spotřeba domácností sice vzrostla o 2,5 % oproti roku 2000, ale v porovnání s přechodím rokem se tempo růstu zpomalilo. Od roku 2002 pak spotřeba rostla opět rychlejším tempem. Podrobnější vývoj spotřeby od roku 2000 do 2002 je uveden v tabulce č. 6.

⁶³ SCHWEIKHARDT, D. B., *An assessment of the economic impacts of the september 11 terrorist attacks*, Michigan: Michigan State University, 2001, s. 7.

⁶⁴ JACKSON, O. A., *The Impact of the 9/11 Terrorist Attacks on the US Economy*, 2008, s. 13-15.

⁶⁵ Vlastní zpracování podle U. S. BEA, 23. 12. 2003.; U. S. BEA, 21. 12. 2006.; U. S. BEA, 20. 12. 2007.

Tabulka 6: Čtvrtletní vývoj spotřeby v USA (v %)⁶⁶

	2000				2001				2002			
	1Q	2Q	3Q	4Q	1Q	2Q	3Q	4Q	1Q	2Q	3Q	4Q
spotřeba celkem	6,5	2,5	3,9	3,4	0,5	2,3	1,9	6,2	4,1	2,6	2,0	2,2
zboží dl. spotřeby	24,4	-9,5	6,0	0,7	1,7	9,8	0,7	27,3	1,6	0,5	5,0	0,3
zboží kr. spotřeby	0,3	5,7	2,3	3,7	0,4	-1,1	2,9	4,7	6,1	0,4	0,2	4,6
služby	6,0	3,9	4,3	3,9	0,3	2,4	1,6	2,8	3,8	4,1	2,2	1,5

Ve třetím čtvrtletí roku 2001 byl zaznamenán růst spotřeby, nicméně nebyl nijak vysoký. Naopak se uvádí, že v týdnu, kdy se uskutečnily teroristické útoky, došlo k výraznému poklesu ekonomické aktivity v USA a změnil se také spotřební koš nakupovaného zboží, kdy se více poptávaly trvanlivé potraviny a léky⁶⁷. V roce 2002 (a poté i v dalších letech) docházelo jen k mírnému růstu spotřeby. Tento vývoj mohl být ovlivněn teroristickými útoky, avšak Jackson⁶⁸ vývoj považuje především za důsledek recese, která začala již před 11. zářím.

Investice

Teroristický útok může způsobit pokles investic v ekonomice. Vývoj hrubých soukromých investic v USA je uveden v tabulce č. 7. V roce 2001 byl zaznamenán pokles investic o 8,4 %. Celkové investice klesaly i v roce 2002, avšak od roku 2003 byl vývoj pozitivní. Je tedy zřejmé, že z dlouhodobého hlediska nebyly investice Spojených států amerických teroristickými útoky 11. září výrazně zasaženy. I přes závažnost a rozsah útoků investoři usoudili, že se nejedná o trvalou hrozbu a neměli tak důvod přesouvat své zdroje do jiných zemí⁶⁹.

Tabulka 7: Roční vývoj hrubých soukromých investic v USA mezi lety 2000 až 2006 (v %)⁷⁰

2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
5,7	-8,4	-1,2	3,6	9,7	5,6	2,7

⁶⁶ Vlastní zpracování podle U. S. Bureau of Economic Analysis (BEA), 23. 12. 2003.

⁶⁷ MAREŠ, M., REKTOŘÍK J. a ŠELEŠOVSKÝ J., *Krizový management: případové bezpečnostní studie*, Praha: Ekopress, 2013, s. 24.

⁶⁸ JACKSON, O. A., *The Impact of the 9/11 Terrorist Attacks on the US Economy*, 2008, s. 13-15.

⁶⁹ JACKSON, O. A., *The Impact of the 9/11 Terrorist Attacks on the US Economy*, 2008, s. 15-17.

⁷⁰ Vlastní zpracování podle U. S. BEA, 23. 12. 2003.; U. S. BEA, 21. 12. 2006.; U. S. BEA, 20. 12. 2007.

Negativní vývoj v roce 2001 mohl být ovlivněn teroristickými útoky, nicméně ze čtvrtletního vývoje hrubých soukromých investic (tabulka č. 8) je patrné, že pokles investic začal již před teroristickými útoky.

Tabulka 8: Čtvrtletní vývoj hrubých soukromých investic (I) v USA⁷¹

	2000				2001				2002			
	1Q	2Q	3Q	4Q	1Q	2Q	3Q	4Q	1Q	2Q	3Q	4Q
I	-6,9	29,1	-9,9	-2,3	-11,1	-16,4	-8,5	-17,7	11,1	4,6	11,4	-0,6

Veřejné výdaje

Teroristické útoky 11. září měly na veřejné výdaje znatelný dopad. Spojené státy musely nejenom odstranit přímé škody, které útoky způsobily, ale také znovu získat důvěru a zabránit tak vznikající panice. Všechny tyto činnosti si vyžádaly nemalé finanční prostředky. V tabulce č. 9 je zachycen čtvrtletní vývoj vládních výdajů a hrubých investic pro roky 2000 až 2002. Z hlediska zkoumání dopadů terorismu jsou nejpodstatnější výdaje na bezpečnostní politiku státu, které je v tabulce možné nalézt v rámci federálních výdajů ve skupině národní obrana.

Tabulka 9: Čtvrtletní vývoj výdajů na konečnou spotřebu vládních institucí a hrubých investic v USA (v %)⁷²

	2000				2001				2002			
	1Q	2Q	3Q	4Q	1Q	2Q	3Q	4Q	1Q	2Q	3Q	4Q
celkem	-3,0	5,5	-2,1	1,3	5,8	5,8	-4,1	7,4	4,6	4,0	2,5	7,1
federální celkem	-13,9	17,2	-8,2	-1,0	8,9	6,7	0	9,9	8,4	10,5	3,9	18,2
národní obrana	-21,3	17,0	-7,4	1,7	7,7	2,6	2,4	14,2	8,2	9,5	4,5	22,1
ostatní	1,2	17,6	-9,7	-5,7	11,2	14,4	-4,3	2,6	8,7	12,2	2,9	11,4
státní a lokální celkem	3,2	0,1	1,3	2,5	4,3	5,3	-6,1	6,1	2,7	0,7	1,7	1,5

Výdaje na národní obranu se ve sledovaném období značně měnily. Na začátku roku 2000 byl zaznamenán jejich pokles a to o 21,3 % oproti předešlému období, následně jejich výše

⁷¹ Vlastní zpracování podle U. S. Bureau of Economic Analysis (BEA), 23. 12. 2003.

⁷² Vlastní zpracování podle U. S. Bureau of Economic Analysis (BEA), 23. 12. 2003.

během roku střídavě rostla a klesala. V první polovině roku 2001 výdaje rostly v průměru zhruba o 5 %. Ve 3. čtvrtletí 2001, tedy v období teroristických útoků, celkové výdaje klesly o 4,1 %, nicméně výdaje na národní obranu se stále zvyšovaly. Ve 4. čtvrtletí pak dokonce vzrostly o 14,2 %. V průběhu roku 2002 výdaje národní obrany stále rostly a to rychlejším tempem, než celkové výdaje. Lze tedy říci, že bezpečnost a národní obrana se po teroristických útocích staly významnějšími výdajovými položkami.

Dlouhodobý vývoj vládních výdajů na národní obranu je uveden v tabulce č. 10. Rok před teroristickými útoky došlo k poklesu vládních výdajů na národní obranu a to o 0,5 %. Naopak v letech po teroristických útocích byl zaznamenán výrazný nárůst těchto výdajů. K výraznému zpomalení tempa růstu dochází v roce 2005.

Tabulka 10: Roční vývoj vládních výdajů v USA mezi lety 2000 až 2006 (v %)⁷³

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
celkem	2,1	2,8	3,8	2,5	1,4	0,7	1,8
národní obrana	-0,5	3,9	8,9	8,7	5,8	1,5	1,9

Růst výdajů na národní bezpečnost může být zapříčiněn nejen samotným zpřísněním bezpečnostních opatření, ale celou protiteroristickou politikou, která se začala uplatňovat jako reakce na útoky 11. září. Spojené státy americké, v čele s prezidentem Bushem mladším, vyhlásily válku proti terorismu. Podstata války proti terorismu spočívá v použití armády a vojenských nástrojů. A jako každá válka, tak i tato zatěžuje rozpočet a veřejné výdaje. Uvádí se, že válka proti terorismu již v roce 2007 stála Spojené státy přibližně 610 mld. USD. Tyto nemalé výdaje na válku proti terorismu jsou placeny z vládních půjček⁷⁴. Na zvýšení veřejných výdajů se také mohlo podílet založení Kompenzačního fondu pro oběti.

Mezinárodní obchod

Vzhledem k velikosti amerického hospodářství je pochopitelné, že Spojené státy nejsou izolovanou ekonomikou a obchodují s různými zeměmi světa. Mezi nejvýznamnější obchodní partnery USA patří Kanada, Mexiko nebo také Japonsko. Jak již bylo uvedeno, zvýšená bezpečnostní opatření na hranicích vedou ke zdražení mezinárodního obchodu. Po teroristických útocích 11. září byly ihned uzavřeny hranice Spojených států. Kamiony

⁷³ Vlastní zpracování podle U. S. BEA, 23. 12. 2003.; U. S. BEA, 21. 12. 2006.; U. S. BEA, 20. 12. 2007.

⁷⁴ Zpracováno podle: TAYLOR, A., *Report: Wars Cost US \$12 Billion a Month*, Washington, 2007.; JACKSON, O. A., *The Impact of the 9/11 Terrorist Attacks on the US Economy*, 2008.

musely čekat na hranicích až 20 hodin, aby mohly vjet do USA, přičemž běžně přejezd hranic trvá několik minut. Zdržení na hranicích představovalo problém nejenom u rychle se kazících produktů, ale také např. u automobilových součástek. V několika podnicích došlo k zastavení výroby z důvodu zdržení dodávky zásob na mexických a kanadských hranicích⁷⁵.

Vliv událostí 11. září na mezinárodní obchod Spojených států byl zkoumán Olmedem a Tinajerem⁷⁶, konkrétně byl analyzován dopad na mexicko-americké obchodní vztahy. Vzhledem k objemu produkce (až 90 % mexického vývozu je směřováno do Spojených států a přibližně 60 % mexického dovozu pochází z USA) jsou mexicko-americké obchody považovány za klíčové pro ekonomiky obou zemí. Mezinárodní obchod mezi zeměmi je určen zejména spotřebitelskou poptávkou v obou zemích a není příliš ovlivněn událostmi v oblasti mezinárodní politiky. Teroristické útoky 11. září tak neměly na export a import zemí významný vliv. Zpřísněná bezpečnostní opatření sice způsobila dodatečné transakční náklady, které zatížily rozpočty podniků i spotřebitelské ceny, ale v konečném důsledku žádným způsobem neovlivnily mezinárodní obchod.

Výše uvedená analýza je zaměřena pouze na část mezinárodního obchodu USA a na základě jejich výsledků nelze vyvozovat závěry o celkovém vývoji exportu a importu ve Spojených státech. Celkový vývoj mezinárodního obchodu USA (tabulka č. 11) nebyl pozitivní. V době útoků (tedy 3Q 2001) došlo k významnému poklesu exportu i importu. Ekonomika Spojených států se však nacházela v recesi již před útoky a pokles byl zaznamenán již v obdobích před útoky. Nelze tedy jednoznačně identifikovat, z jakých příčin k poklesu mezinárodního obchodu došlo a jaký vliv na vývoj měly teroristické útoky.

Tabulka 11: Čtvrtletní vývoj exportu a importu v USA (v %)⁷⁷

	2000				2001				2002			
	1Q	2Q	3Q	4Q	1Q	2Q	3Q	4Q	1Q	2Q	3Q	4Q
export	6,6	12,3	10,7	-2,7	-4,5	-13,5	-17,7	-9,8	4,4	8,7	4,3	-3,7
import	16,7	16,5	14,1	-1,6	-6,2	-8,6	-10,8	-3,8	8,4	17,1	4,1	8,2

V tabulce č. 12 je znázorněn roční vývoj exportu a importu v USA mezi lety 2000 až 2006. V roce 2001 došlo k poklesu exportu i importu Spojených států amerických. V následujícím roce vývoz stále klesal, avšak dovoz již rostl. Od roku 2003 je již patrný pozitivní vývoj jak

⁷⁵ Zpracováno podle: MAKINEN, G., *The Economic Effects of 9/11: A Retrospective Assessment*, The Library of Congress, 2002, s. 8.; BRŮCK, T. (ed.), *The Economic Analysis of Terrorism*, London: Routledge, 2007, s. 174.; WALKENHORST, P. a DIHEL N., *Trade Impacts of the Terrorist Attacks of 11 September 2001*, Berlin, 2002, s. 7.

⁷⁶ OLMEDO, C. a TINAJERO R., *Business as Usual? Strategic Trade Flows since 9/11 between the United States and Mexico*, 2009.

⁷⁷ Vlastní zpracování podle U. S. Bureau of Economic Analysis (BEA), 23. 12. 2003.

exportu, tak importu. Dopady terorismu na dlouhodobý vývoj mezinárodního obchodu USA tak nejsou zřejmé.

Tabulka 12: Roční vývoj exportu a importu v USA mezi lety 2000 až 2006 (v %)⁷⁸

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
export	8,7	-5,2	-2,4	1,3	9,7	6,9	8,4
import	13,1	-2,6	3,3	4,1	11,3	5,9	5,9

3.1.3 Cestovní ruch

Přestože teroristické útoky 11. září nebyly namířeny přímo proti turistům, cestovní ruch ovlivnily výrazným způsobem. Bezprostředně po útocích byly zaznamenány první změny v chování turistů. Turisté se chtěli co nejrychleji vrátit domů ze svých dovolených. Poté nastala vlna rušení rezervací plánovaných cest a celkově strach z cestování, zejména pak leteckého⁷⁹.

Nejistota a strach z cestování ovlivnily nejenom Spojené státy, ale i jiné země světa. Nejvíce zasaženy byly země Severní Ameriky, Jižní Asie a dále pak také některé evropské země, zejména Polsko a Velká Británie. Na druhou stranu Čína zaznamenala v porovnání s ostatními zeměmi výrazný nárůst zahraničních turistů. Vyplývá tak ze statistické zprávy vypracované WTO (World Tourism Organization - Světová organizace cestovního ruchu)⁸⁰. Konkrétní hodnoty, jak 11. září ovlivnilo mezinárodní příjezdy turistů v nejnavštěvovanějších zemích světa, jsou uvedeny v příloze B.

Celkově mezinárodní turistické příjezdy v roce 2001 klesly o 0,6 %, což představovalo první pokles cestovního ruchu od roku 1892. V letech předcházejících teroristickým útoků, konkrétně v období 1990 až 2000, mezinárodní příjezdy turistů rostly v průměru o 4,3 % a to i přes různé konflikty a finanční krizi té doby. Je však nutné poznamenat, že hodnota procentuální změny v roce 2001 může být ovlivněna nadprůměrným růstem mezinárodních příjezdů z předešlého roku⁸¹.

Vývoj mezinárodních příjezdů turistů ve Spojených státech mezi lety 2000 až 2006 je zachycen v tabulce č. 13.

⁷⁸ Vlastní zpracování podle U. S. BEA, 23. 12. 2003.; U. S. BEA, 21. 12. 2006.; U. S. BEA, 20. 12. 2007.

⁷⁹ WORLD TOURISM ORGANIZATION, Market Intelligence and Promotion Section, *Tourism after 11 September 2001*, Madrid: World Tourism Organization, 2001.

⁸⁰ *Tourism Highlights 2002*, Madrid: WTO, 2002.

⁸¹ Zpracováno podle: *Tourism Highlights 2002*, Madrid: WTO, 2002; WORLD TOURISM ORGANIZATION, Market Intelligence and Promotion Section, *Tourism after 11 September 2001*, Madrid: World Tourism Organization, 2001.

Nejsilnější dopad měly útoky na turismus v prvních měsících po útocích, plně se pak cestovní ruch podle Maka, Edmondsze a dalších zotavil koncem roku 2003. Nicméně Clark a kol.⁸² se domnívají, že letecká doprava a cestovní ruch byly událostmi 11. září ovlivněny delší dobu. Objem celkových letů byl snížen zejména z důvodu strachu a nedůvěry cestujících v leteckou dopravu ještě šest let po útocích. Avšak autoři považovali za pravděpodobné, že důsledky 11. září na leteckou dopravu postupem času zmizí úplně.

Tabulka 13: Vývoj mezinárodních příjezdů turistů v USA mezi lety 2000 až 2006⁸³

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
% změna oproti předchozímu roku	4,9	-10,7	-7,2	-5,4	11,8	6,8	3,8

Největší pokles cestovního ruchu byl právě v roce 2001. Nicméně WTO uvádí, že již na konci října 2001 došlo k postupnému oživování cestovního ruchu. Připouští však, že i v roce 2002 měly teroristické útoky negativní dopad na rozhodování turistů při volbě destinace⁸⁴. Pokles turistických příjezdů bylo možné vidět ještě v roce 2003. Avšak od roku 2004 turistické příjezdy opět rostou, což je v souladu s tvrzením, že koncem roku 2003 došlo k plnému zotavení cestovního ruchu.

Přesně dva a půl roku od 11. září byl svět a zejména Evropa opět zasaženy činy islámské Al-Kaidy. Tentokrát bylo cílem teroristů hlavní město Španělska. Následující kapitola je věnována právě madridským bombovým útokům a jejich dopadům na španělské hospodářství.

3.2 Španělské teroristické útoky

Stejně jako v případě teroristických útoků 11. září i zde byli cílem nevinní občané. Útoky se staly ve Španělsku, tedy v zemi, která je podstatně menší než Spojené státy, přesto ale přilákaly pozornost médií z celého světa.

11. března 2004 v ranních hodinách (dále 11. březen) došlo v madridském vlakovém systému k 13 explozím, které měly za cíl usmrtit co největší počet lidí. Exploze byly způsobeny bombami, které byly zanechány v různých vlacích hlavního města Španělska a následně byly odpáleny pomocí mobilního telefonu⁸⁵.

⁸² CLARK, D. E., MCGIBANY J. M. a MYERS A., *The Effects of 9/11 on the Airline Travel Industry*, 2009.

⁸³ Vlastní zpracování podle zpráv *Tourism Highlights 2001-2007*.

⁸⁴ Zpracováno podle: WORLD TOURISM ORGANIZATION, Market Intelligence and Promotion Section, *Tourism after 11 September 2001*, Madrid: World Tourism Organization, 2001.; *Tourism Highlights 2003*, Madrid: WTO, 2003.

⁸⁵ RevuePolitika, *Madridské atentáty a evropská bezpečnost*, 2004.

Datum útoků nebyl náhodný. Jak již bylo řečeno, útoky se uskutečnily přesně 2,5 roku od teroristických útoků ve Spojených státech a navíc pár dní před parlamentními volbami ve Španělsku. Poselství útoků tak bylo jasné – potrestat tehdejšího premiéra Aznara za podporu, kterou poskytl Spojeným státům americkým, když vyslal španělská vojska do Iráku. A to se útokem také stalo, Lidová strana včele s Aznarem prohrála ve volbách. Vítězem voleb se stala Španělská socialistická dělnická strana, která i hned po nástupu stáhla španělské vojáky z Iráku. Teroristé tak dosáhli svého a z jejich pohledu tak útok splnil svůj účel⁸⁶.

3.2.1 Přímé dopady 11. března⁸⁷

Přestože byly madridské útoky menšího rozsahu než útoky 11. září, došlo k určitým přímým ztrátám. Kromě přímých ztrát na lidských životech byla mimo jiné zasažena také madridská železniční doprava.

Ztráty na lidském kapitálu

Během teroristických útoků 11. března přišlo o život celkem 191 lidí. Jelikož cílem teroristů byla veřejná doprava, byli útoky zasaženi zejména lidé s nižší kvalifikací, dále pak imigranti, nezaměstnaní a také žáci a studenti. Většina obětí byla španělské národnosti, nicméně zemřeli také občané Rumunska, Polska, Peru, Ekvádoru, Ukrajiny a dalších zemí celého světa.

Celkově bylo zraněno 1 584 lidí, z toho 1 298 bylo ošetřeno na místě a 286 zraněných muselo být hospitalizováno. Španělský institut pro průmyslové a finanční analýzy (v originále Instituto de Analisis Industrial y Financiero) se zabýval vyčíslením nákladů, které byly vynaloženy na zdravotní ošetření zraněných. Ošetření všech zranění, které teroristický útok způsobil, stálo více než 5,15 mil. EUR. Ani tato částka však není úplná, neboť kvůli nedostatku informací nebylo možné započítat všechny ambulantní úkony, které byly po teroristických útocích provedeny.

Madridské teroristické útoky měly také psychologický dopad. Bezprostředně po útocích vznikl systém psychologické pomoci, který měl pomoci zejména obětem a jejich příbuzným. Tento systém byl v provozu ještě 18 měsíců po samotných útocích. Celkové náklady, které byly vynaloženy na psychologickou pomoc, byly stanoveny ve výši necelých 5 mil. EUR.

⁸⁶ EICHLER, J., Hrozba globálního terorismu a její vyhodnocování, *Mezinárodní vztahy*, 2006, s. 26-27.

⁸⁷ Zpracováno podle BUESA, M., VALIÑO A., HEIJS J., BAUMERT T. a GÓMEZ J. G., *The Economic Cost of March 11*, Madrid, 2004, s. 11-24.

Konečná částka byla vypočtena na základě počtu ošetřených osob, průměrného času, který byl pacientům věnován a průměrných mezd v daném sektoru.

Materiální ztráty

Teroristické útoky způsobily vážné materiální škody v oblasti madridské železniční dopravy. Kromě zničení vlaků, ve kterých se nacházely bomby, došlo k poškození železniční napájecí soupravy (trakčního vedení) a ke zničení nádražních stanic. Poškozeno bylo také 114 domů, které se nacházely v blízkosti explozí. Celkové ztráty na infrastrukturu a domech byly stanoveny ve výši 5,27 mil. EUR. Největší položku představovalo zničení vlakových jednotek, jejichž zůstatková hodnota činila přes 3,7 mil. EUR. Částky zde uvedené představují účetní hodnotu zničených položek a nikoliv náklady, které musely být vynaloženy na opravy. Pouze náklady na opravu a znovu zprovoznění madridské vlakové dopravy činily přibližně 17 mil. EUR.

Útok způsobil i další přímé dopady, které si vyžádaly finanční prostředky, které by mohly být vynaloženy na jiné účely, kdyby k teroristickým útokům nedošlo. Ihned po útocích musely být pronajaty prostory Madridského výstaviště, ve kterých docházelo k identifikaci smrtelných obětí. Druhý den po útocích se v madridských ulicích uskutečnila rozsáhlá demonstrace, které se účastnilo přes 2 mil. lidí, která způsobila omezení madridské dopravy.

Celkové přímé dopady pak podle Španělského institutu pro průmyslové a finanční analýzy činily nejméně 211,5 mil. EUR. Avšak jak bylo dříve řečeno, přímé dopady jsou zpravidla jen zlomkem ekonomických důsledků terorismu, proto jsou následující kapitoly věnovány nepřímým dopadům madridských útoků.

3.2.2 Dopady útoků na výkonnost ekonomiky

Španělské hospodářství je řazeno mezi významné a vyspělé v Evropě. A přestože Španělsko lze zařadit k menším zemím světa, události 11. března nebyly prvními teroristickými útoky v historii země. Přibližně od 70. let minulého stol. bylo Španělsko a tím i španělská ekonomika ohrožovány ze strany separatistické teroristické skupiny ETA, jejímž cílem bylo osamostatnění Baskicka. Abadie a Gardeazabal⁸⁸ se zabývali dopady, které mělo dlouhodobé působení teroristické organizace na ekonomiku. Zjistili, že působení teroristické organizace ETA způsobilo v Baskickém regionu snížení růstu HDP na obyvatele a to až o 10 % (výsledek byl vypočten pro 20 leté období).

⁸⁸ Abadie A. a Gardeazabal J., *The Economic Costs of Conflict: A Case Study of the Basque Country*, 2003.

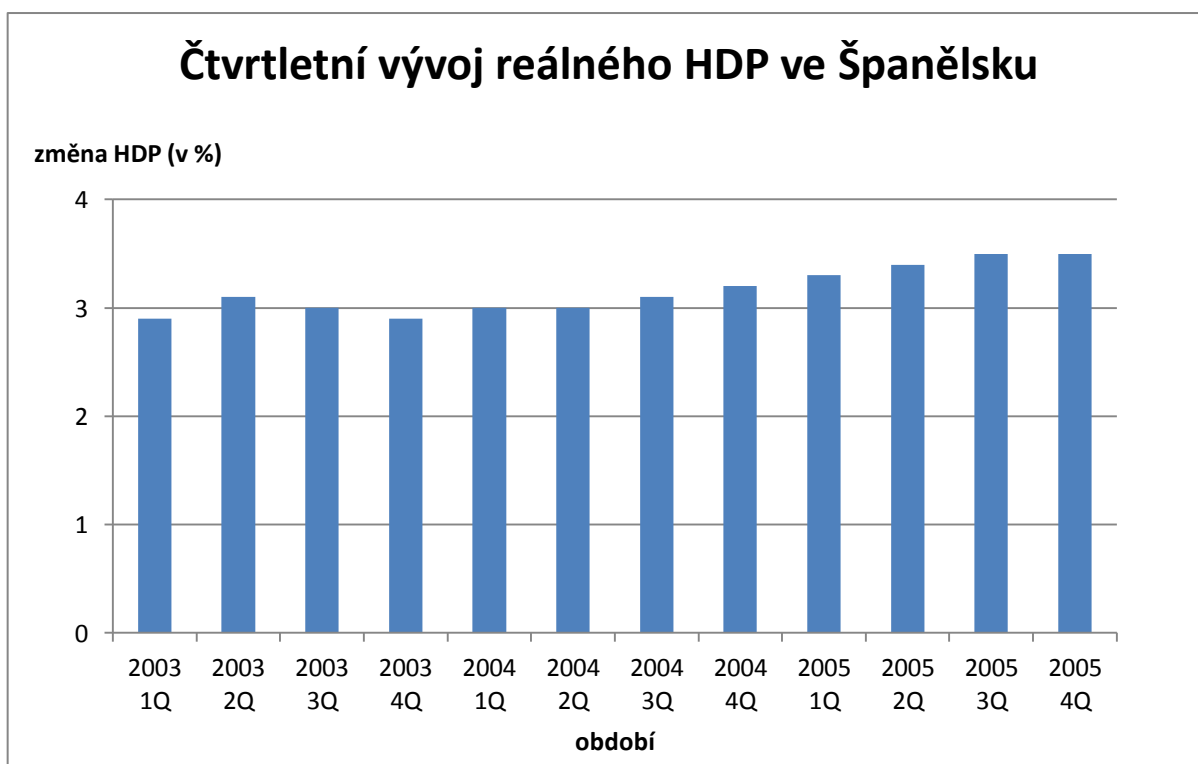
V době madridských útoků 11. března se španělská a obecně evropská ekonomika nacházely v růstové fázi. Evropská centrální banka (ECB) se ve své zprávě⁸⁹ z dubna 2004 vyjádřila k březnovým teroristickým útokům. Uvedla, že neočekává významný dopad na ekonomiku a zároveň, že není důvod očekávat snížení růstu reálného HDP. Z tohoto důvodu nebyly ze strany ECB přijaty žádná speciální opatření.

Čtvrtletní vývoj reálného HDP ve Španělsku je zachycen v tabulce č. 14 a poté také na obrázku č. 3. Madridské teroristické útoky, které se staly 11. března 2004, spadají do 1Q roku 2004.

Tabulka 14: Čtvrtletní vývoj reálného HDP (v %) ve Španělsku⁹⁰

2003				2004				2005			
1Q	2Q	3Q	4Q	1Q	2Q	3Q	4Q	1Q	2Q	3Q	4Q
2,9	3,1	3,0	2,9	3,0	3,0	3,1	3,2	3,3	3,4	3,5	3,5

Mezi lety 2003 až 2005 reálný HDP Španělska rostl a ekonomika byla v růstu i ve čtvrtletí, ve kterém došlo k madridským teroristickým útokům. Tento trend je tedy v souladu s dubnovou předpovědí ECB, která předpokládala, že teroristické útoky nebudou mít vliv na evropské ekonomiky.

Obrázek 3: Čtvrtletní vývoj HDP ve Španělsku⁹¹

⁸⁹European Central Bank, *Monthly Bulletin*, April 2004, s. 5.

⁹⁰Vlastní zpracování podle Banko de España, *Economic bulletin*, April 2006.

⁹¹Vlastní zpracování podle Banko de España, *Economic bulletin*, April 2006.

Také z dlouhodobého hlediska (tabulka č. 15) byl vývoj HDP konstantní a není zde patrný žádný vliv událostí 11. března.

Tabulka 15: Roční vývoj reálného HDP ve Španělsku mezi lety 2002 až 2007 (v %)⁹²

2002	2003	2004	2005	2006	2007
2,7	3,0	3,1	3,6	3,9	3,7

Možná i z tohoto důvodu se literatura ekonomickými důsledky madridských útoků zabývá jen v omezeném rozsahu. V této práci jsou dále zachyceny roční vývoje jednotlivých složek HDP ve Španělsku. Není zde podrobněji uveden čtvrtletní vývoj daných veličin, neboť ani z tohoto vývoje nebylo možné konkrétněji identifikovat dopady teroristických útoků a zároveň nebyly nalezeny ani studie, které by se této problematice věnovaly.

Spotřeba

Teroristické útoky mohou mít dopad na důvěru spotřebitelů a tím i na spotřebu domácností. Vývoj spotřeby domácností ve Španělsku mezi lety 2002 až 2007 je uveden v tabulce č. 16.

Tabulka 16: Roční vývoj celkové spotřeby domácností ve Španělsku mezi lety 2002 až 2007 (v %)⁹³

2002	2003	2004	2005	2006	2007
2,9	2,6	4,4	4,2	3,9	3,5

Ve sledovaném období se spotřeba domácností výrazně neměnila. V roce 2004 byl zaznamenán nárůst celkové spotřeby domácností a spotřeba rostla i v dalších letech. Na základě spotřeby domácností tedy nelze hodnotit dopady teroristických útoků 11. března.

Investice

Teroristický útok může způsobit pokles celkových investic v ekonomice. Vývoj tvorby hrubého fixního kapitálu ve Španělsku mezi lety 2001 až 2007 je znázorněn v tabulce č. 17.

Tabulka 17: Roční vývoj hrubých soukromých investic ve Španělsku mezi lety 2002 až 2007 (v %)⁹⁴

2002	2003	2004	2005	2006	2007
3,3	5,5	4,9	7,0	7,1	5,3

⁹² Vlastní zpracování podle Banko de España, *Economic bulletin, October 2005* a *October 2008*.

⁹³ tamtéž

⁹⁴ tamtéž, v tabulce je zobrazen vývoj tvorby hrubého fixního kapitálu (Gross fixed capital formation), který tvoří podstatnou část investic (na rozdíl od investic neobsahuje změnu zásob)

Dopad teroristických útoků na tvorbu fixního kapitálu není zřejmý. V roce 2004 nedošlo k významné negativní změně ve vývoji, naopak v letech po teroristických útocích rostl fixní kapitál rychlejším tempem.

Veřejné výdaje

Teroristické útoky měly dopad na veřejné výdaje v několika rovinách. Musely být odstraněny přímé škody způsobené útoky, dále pak bylo rozhodnuto o finanční kompenzaci pro oběti útoků a došlo také k přehodnocení dosavadní protiteroristické politiky.

Podobně jako Spojené státy americké i Španělsko po útocích vynaložilo peněžní prostředky na kompenzaci obětí útoků a rodin zesnulých. Celkově bylo v rámci odškodnění vyplaceno 134,12 mil. EUR, částka je včetně náhrad poskytnutých ze strany soukromých pojišťoven. Soukromé pojišťovny však vyplatily jen přibližně 4,2 % z uvedené částky, většina tak byla hrazena z veřejných financí. Nejvíce prostředků poskytla ústřední vláda a španělské ministerstvo vnitra, které je zodpovědné za ekonomické vypořádání obětí teroristických útoků. Nicméně určité částky vyplatila také regionální madridská vláda a jiné veřejné organizace⁹⁵.

Po událostech 11. března byla boji proti mezinárodnímu terorismu věnována větší pozornost. Do těchto útoků mělo Španělsko zkušenosti zejména se separatistickým terorismem a s organizací ETA. Mezinárodní terorismus byl do jisté míry novým fenoménem a nově zvolená vláda tak přišla s reformou boje proti terorismu. Brzy po madridských útocích došlo k posílení počtu pracovníků, kteří se zabývali bojem proti terorismu. V klíčových oblastech Španělska vznikla speciální protiteroristická oddělení, jejichž úkolem bylo lépe předcházet budoucím teroristickým útokům. Jen do roku 2008 vzniklo v rámci policie a španělské civilní gardy 1 000 nových pracovních míst. Došlo také např. ke zvýšení počtu agentů tajných služeb, překladatelů a jiných pracovníků specializujících se na mezinárodní terorismus. Modernizovány byly také prostředky a technické vybavení sloužící protiteroristickým pracovníkům. V roce 2005 byly náklady na protiteroristickou politiku vyčísleny ve výši 350 mil. EUR, o rok později vzrostly ještě o 11 % na celkových 368 mil. EUR. Obecně pak během čtyř let vzrostly výdaje na bezpečnost o 48,9 %⁹⁶.

⁹⁵ BUESA, M., VALIÑO A., HEIJS J., BAUMERT T. a GÓMEZ J. G., *The Economic Cost of March 11*, Madrid, 2004, s. 13-17.

⁹⁶ REINARES F., *After the Madrid Bombings: Internal Security Reforms and Prevention of Global Terrorism in Spain*, 2009, s. 371-373.

Nicméně nárůst vládních výdajů na bezpečnost se výrazně neprojevil v celkových vládních výdajích Španělska (tabulka č. 18). Celkové vládní výdaje v roce 2004 sice rostly více, než tomu bylo v předcházejících obdobích, nicméně nárůst o 6 % není z pohledu dlouhodobého vývoje výjimečný.

Tabulka 18: Roční vývoj vládních výdajů ve Španělsku mezi lety 2002 až 2007 (v %)⁹⁷

2002	2003	2004	2005	2006	2007
4,5	4,8	6,0	5,5	4,6	4,9

Mezinárodní obchod

Španělsko je členem Evropské unie a také mezinárodní obchod je zaměřen zejména na země EU a jiné evropské státy. Významnými obchodními partnery jsou pak např. Francie, Itálie, Německo či Velká Británie. Vývoj mezinárodního obchodu ve Španělsku je uveden v tabulce č. 19.

Tabulka 19: Roční vývoj exportu a importu ve Španělsku mezi lety 2002 až 2007 (v %)⁹⁸

	2002	2003	2004	2005	2006	2007
export	1,8	3,6	3,3	2,5	6,7	4,9
import	3,9	6,0	9,3	7,7	10,3	6,2

Ve sledovaném období dovoz a vývoz Španělska rostl a v roce 2004 nebyla zřejmá žádná mimořádná změna. Z prostého vývoje mezinárodního obchodu tak není možné určit ekonomické důsledky teroristických útoků 11. března.

3.2.3 Cestovní ruch

Cestovní ruch ve Španělsku představuje významné odvětví hospodářství. Je tedy otázkou, zda ojedinělý teroristický útok mohl ovlivnit rozhodování turistů o volbě destinace.

Teroristickými útoky 11. března byly zasaženy zejména cestovní kanceláře a dopravní společnosti, tedy oblasti spadající do cestovního ruchu. Některé španělské cestovní kanceláře zaznamenaly po útocích pokles prodeje o více než 30 %. Největší propady byly v oblasti Madridu. Nicméně pokles prodeje nebyl dlouhodobého charakteru. Toto tvrzení lze demonstrovat na příjezdech madridského letiště. Přestože byl v druhé polovině roku 2004 průměrný růst příjezdů o 4 % nižší než v roce předešlém, celkový dopad na roční příjezdy

⁹⁷ Vlastní zpracování podle Banko de España, *Economic bulletin*, October 2005.; Banko de España, *Economic bulletin*, October 2008.

⁹⁸ Vlastní zpracování podle Banko de España, *Economic bulletin*, October 2005.; Banko de España, *Economic bulletin*, October 2008.

nebyl nijak významný⁹⁹. Vývoj cestovního ruchu v celém Španělsku je poté zobrazen v tabulce č. 20.

Tabulka 20: Vývoj mezinárodních příjezdů turistů ve Španělsku mezi lety 2003 až 2009¹⁰⁰

	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
% změna oproti předchozímu roku	-0,9	3,1	6,6	4,1	1,1	-2,5	-8,7

V roce 2004, tedy v roce teroristických útoků, vzrostly mezinárodní turistické příjezdy Španělska o 3,1 %. A v následujících třech letech také rostly. Vývoj celkových mezinárodních příjezdů turistů tak potvrzuje tvrzení, že útoky 11. března neměly na cestovní ruch významný vliv.

3.3 Komparace ekonomických dopadů vybraných teroristických útoků a navržení preventivních opatření

Každá ekonomika je jedinečná a tomu odpovídá i její reakce na teroristický útok. Stanovit konečnou hodnotu ekonomických dopadů teroristických útoků není snadným úkolem. Přestože existují práce zkoumající tuto problematiku, vždy je kladen důraz na unikátnost útoku i samotné ekonomiky. Jakékoliv zobecnění závěrů pak není jednoduché, neboť vždy záleží na okolnostech útoků a dalších faktorech působící na ekonomiku země.

Teroristické útoky 11. září znamenaly zlom v rámci zkoumání terorismu. Svým provedením a rozsahem jsou i dnes řazeny k největším teroristickým útokům a tomu odpovídá také rozsah literatury, která se touto problematikou zabývá. Řada vědeckých studií a odborných článků¹⁰¹ je zaměřena právě na události 11. září a jejich vliv na ekonomiku Spojených států amerických. Přestože byly madridské bombové útoky pro Evropu podstatnou událostí, nejsou tolik zkoumány jako teroristické útoky 11. září.

Oby útoky byly v mnohém rozdílné. Počet obětí, velikost zasažené země, velikost ekonomiky dané země, načasování útoků i samotný způsob provedení teroristického útoku. Nicméně při důkladnějším prozkoumání lze mezi útoky nalézt podobnosti a jisté společné charakteristiky vykazují i obě ekonomiky po teroristických útocích.

⁹⁹ Zpracováno podle Transnational Terrorism, Security & the Rule of Law, Conference: *The negative economic impact of terrorism and means of consequence minimization: Protecting European Vulnerabilities*, 2008, s. 64.; IATRIS G., *Terrorist attacks and company financial numbers*, 2012, s. 205.

¹⁰⁰ Vlastní zpracování podle zpráv *Tourism Highlights 2004 – 2010*.

¹⁰¹ příklady prací, které jsou zaměřeny na 11. září: Clark, D. E., McGibany J. M. a Myers A. (The Effects of 9/11 on the Airline Travel Industry), Walkenhorst, P. a Dihel N. (Trade Impacts of the Terrorist Attacks of 11 September 2001) nebo Jackson O. A. (The Impact of the 9/11 Terrorist Attacks on the US Economy)

Analyzované teroristické útoky spáchala islámská teroristická skupina Al-Káida. V případě obou útoků byly cílem významná, celosvětově známá města. Avšak značně rozdílná byla struktura obětí útoků. Jelikož se v budovách WTC nacházely především luxusní kanceláře, byly i oběti vesměs osoby s vysokými ekonomickými příjmy. Naproti tomu v případě útoků na madridský vlakový systém byli zasaženi zejména lidé s nižšími příjmy, jako jsou imigranti, nezaměstnaní nebo studenti a žáci. Během madridských útoků také nedošlo k významným ztrátám pracovních míst, jako tomu bylo v případě 11. září.

I přes nejednotné informace ohledně přímých dopadů 11. září, porovnávali španělští ekonomové přímé dopady obou útoků. Dospěli k závěru, že teroristické útoky 11. září způsobily přímé náklady ve výši 0,79 % HDP Spojených států, madridské teroristické útoky pak byly z toho pohledu méně závažné a přímé ztráty byly vyčísleny pouze na 0,03 % HDP Španělska¹⁰².

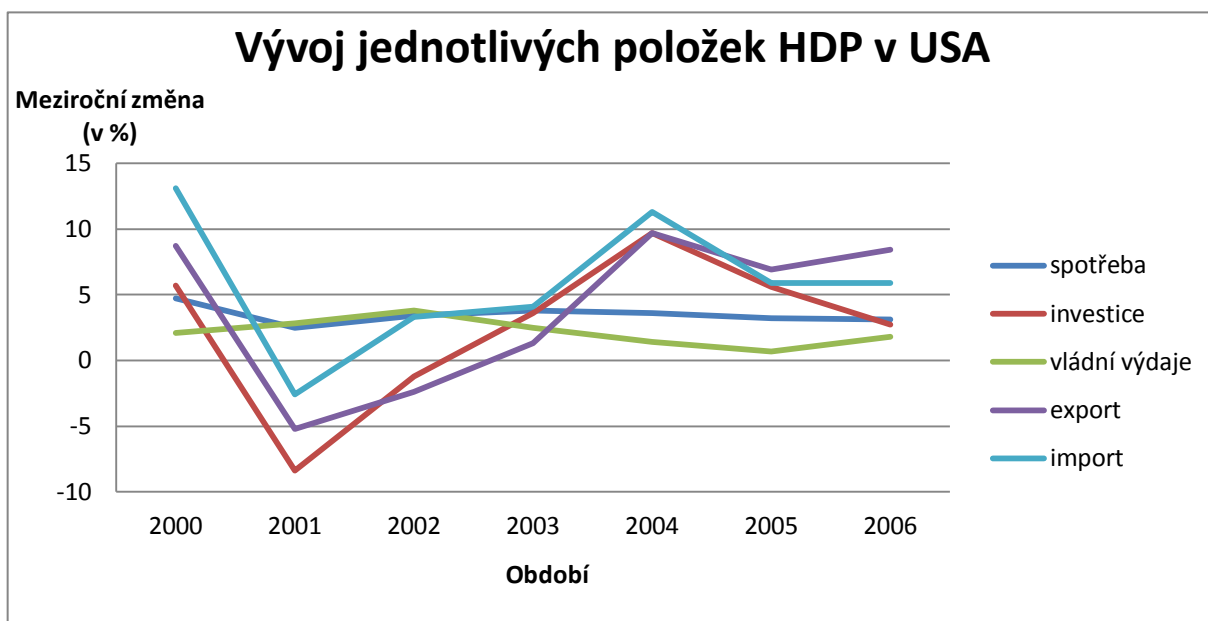
Samotný vývoj ekonomik po teroristických útocích byl do jisté míry odlišný. V případě ekonomiky USA měl teroristický útok nepřímý vliv na HDP a způsobil zpomalení jeho růstu a to a ve výši až 1 procentního bodu. V případě španělské ekonomiky neměly podle ECB¹⁰³ teroristické útoky vliv na vývoj HDP. Rozdílné reakce ekonomik po teroristických útocích mohly být způsobeny například načasování útoků (v době útoků 11. září se ekonomika Spojených států nacházela v recesi, naopak v době madridských útoků byla španělská ekonomika v růstové fázi) nebo intenzitou útoků (útoky 11. září způsobily větší škody).

Obrázek č. 4 je shrnutím vývoje jednotlivých položek HDP ve Spojených státech amerických. V roce 2001 došlo k poklesu investic, exportu a také importu USA. Mírné zpomalení růstu zaznamenala také spotřeba domácností. Celkové vládní výdaje pak ve sledovaném období rostly. Vývoj jednotlivých položek HDP ve Španělsku je poté znázorněn na obrázku č. 5, ve sledovaném období všechny části HDP rostly.

V obou ekonomikách docházelo ke zvyšování celkových vládních výdajů. Tento růst byl způsoben mimo jiné i nárůstem vládních výdajů v oblasti bezpečnosti. V případě ekonomiky USA došlo po útocích k výraznému zvýšení výdajů na národní obranu (v roce 2001 vzrostly o 3,9 % a v dalším roce o téměř 9 %).

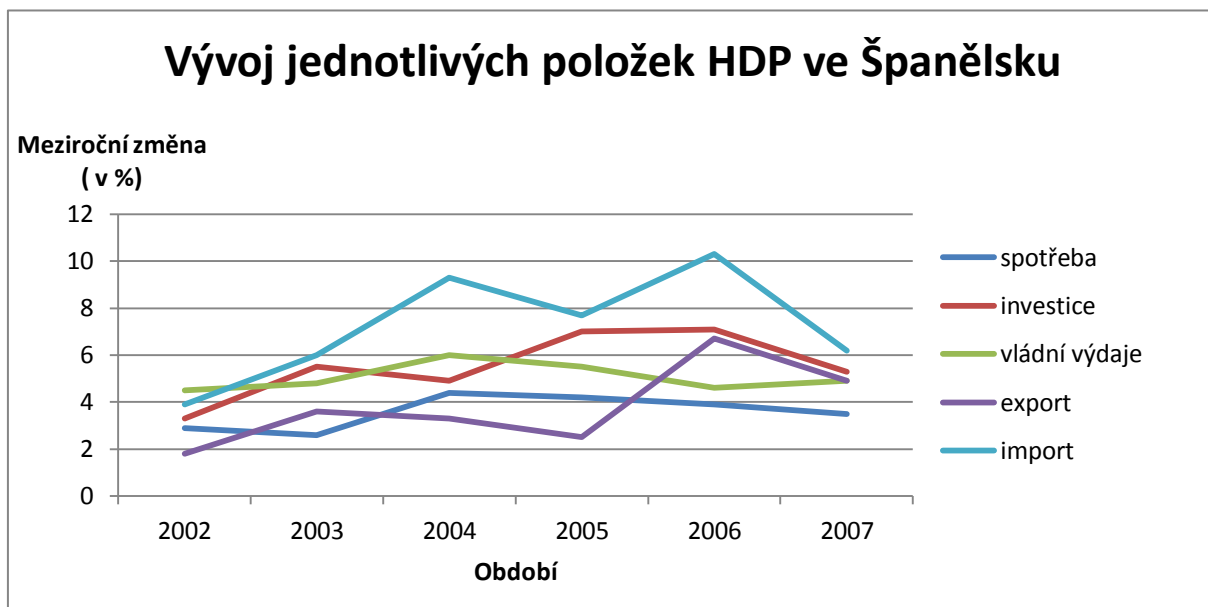
¹⁰² BUESA, M., VALIÑO A., HEIJS J., BAUMERT T. a GÓMEZ J. G., *The Economic Cost of March 11*, Madrid, 2004, s. 24.

¹⁰³ European Central Bank, *Monthly Bulletin*, April 2004, s. 5.

Obrázek 4: Vývoj jednotlivých položek HDP v USA¹⁰⁴

Ve Španělsku v důsledku reformy boje proti terorismu výdaje na bezpečnost také rostly. Protiteroristická politika a obecně bezpečnost v obou zemích se tak po útocích staly významnějšími. Obě země poskytly také kompenzace obětem útoků.

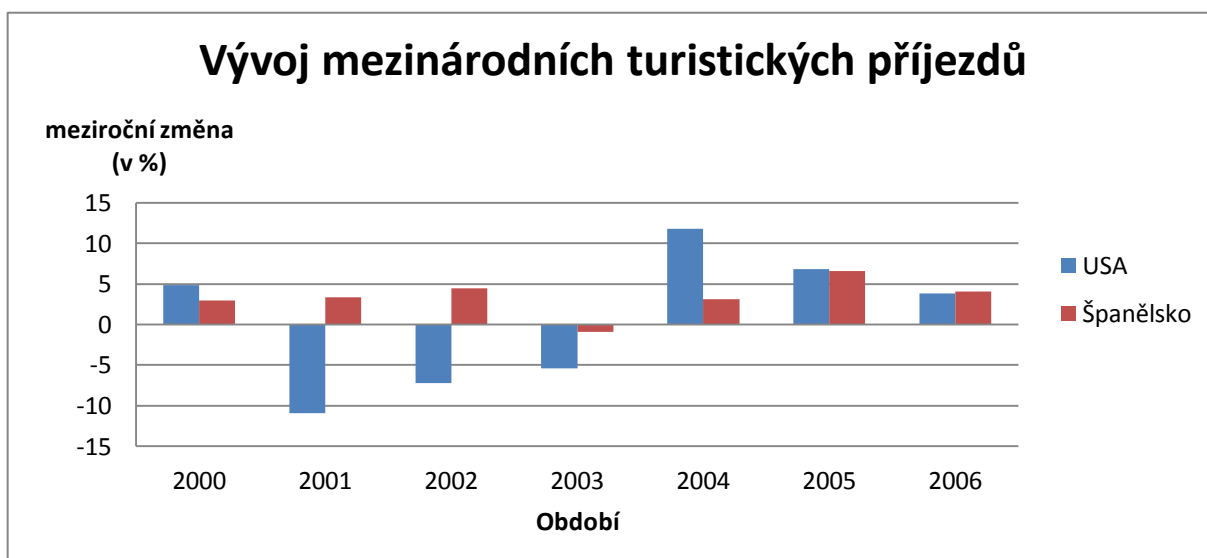

Obrázek 5: Vývoj jednotlivých položek HDP ve Španělsku¹⁰⁵

Reakce cestovního ruchu na teroristické útoky byla v obou zemích podobná. Turismus byl negativně ovlivněn zejména bezprostředně po útocích. Porovnání vývoje mezinárodních turistických příjezdů je uvedeno na obrázku č. 6

¹⁰⁴ Vlastní zpracování podle U. S. BEA, 23. 12. 2003.; U. S. BEA, 21. 12. 2006.; U. S. BEA, 20. 12. 2007.

¹⁰⁵ Vlastní zpracování podle Banko de España, *Economic bulletin*, October 2005 a October 2008

Obrázek 6: Vývoj mezinárodních turistických příjezdů¹⁰⁶

V roce 2001 došlo v USA k významnému snížení mezinárodních příjezdů. Pokles pokračoval i v dalších dvou letech. Španělský cestovní ruch nezaznamenal po teroristických útocích negativní vývoj, naopak celkově v roce 2004 došlo k jeho zlepšení. Události 11. září měly na cestovní ruch USA větší vliv a dopad byl zřejmý delší časové období.

Teroristický útok může negativně ovlivnit vývoj ekonomiky, proto je důležitá vyvážená dlouhodobá protiteroristická politika, která zabrání teroristickému útoků. A jelikož terorismus představuje celosvětový problém, je určitě přínosem mezinárodní spolupráce.

V rámci prevence terorismu je klíčová výměna informací mezi jednotlivými státy. Včasné informace mohou pomoci odhalit plánovaný teroristický útok a zabránit tak způsobení škod. Důležité je také odhalit finanční vazby teroristické organizace a zamezit tak financování terorismu.

Stát by se měl rovněž udržovat demokracii a ochraňovat základní lidská práva, neboť nespokojenost občanů může vést k jejich radikalizaci a následně k podpoře teroristických organizací.

Po teroristickém útoku je pak z pohledu ekonomiky důležitá reakce významných ekonomických institucí ve státě, které by se měly společně snažit o zamezení šíření paniky a zmírnění důsledků. V neposlední řadě by také bezprostředně po útocích nemělo docházet k unáhleným rozhodnutím v oblasti protiteroristické politiky a bezpečnosti.

¹⁰⁶ Vlastní zpracování podle zpráv *Tourism Highlights 2001 – 2010*.

ZÁVĚR

Terorismus je považován za vážnou bezpečnostní hrozbu, která má dopad do mnoha oblastí lidského života. Cílem práce byla analýza dopadů teroristických útoků na vývoj vybraných ekonomik. Součástí práce bylo také provedení komparace daných zemí a navržení preventivních opatření.

První kapitola práce byla věnována základní charakteristice terorismu. Nejprve problematice definování terorismu. Dále byly vymezeny základní cíle terorismu a možné metody, které jsou teroristy využívány. Následovala typologie terorismu podle motivace a strukturu teroristických útoků v rámci zemí Evropské unie.

Druhá kapitola se věnovala ekonomickým důsledkům terorismu. Při analýze dopadů teroristických útoků na ekonomiku bylo nutné vycházet zejména ze zahraničních zdrojů, neboť v českých podmínkách se této problematice literatura věnuje ve značně omezené míře. Byly zhodnoceny dopady teroristického útoku na jednotlivé složky HDP – na spotřebu domácností, investice, výdaje vlády na nákupy výrobků a služeb a na čistý export. Podrobněji byl také zkoumán vliv terorismu na cestovní ruch.

V poslední části práce byly hodnoceny ekonomické dopady konkrétních teroristických útoků. Analýza vychází z informací ze zahraničních zdrojů, zejména pak z vědeckých studií a odborných článků. I přes rozsah a intenzitu teroristických útoků 11. září se americká ekonomika dokázala rychle zotavit a konečné dopady nebyly dlouhodobého charakteru. Madridskými bombovými útoky a jejich ekonomickými dopady se literatura nezabývala tak podrobně jako útoky 11. září. Avšak je zřejmé, že během útoků došlo k menším přímým škodám. Také dopad na hospodářský vývoj země nebyl významný. Cestovní ruch byl ovlivněn zejména bezprostředně po teroristických útocích, lidé přestali plánovat dovolené a obecně omezili dopravu a cestování. Závěr kapitoly byl věnován možným preventivním opatřením v oblasti terorismu. V oblasti prevence a potlačování terorismu je klíčová mezinárodní spolupráce, jelikož ani terorismus nebývá omezen hranicemi státu.

POUŽITÁ LITERATURA

- [1] Banko de España. *Economic bulletin: April 2006, October 2005, October 2008, October 2011*. Madrid. ISBN 1695 - 9086. Dostupné také z: http://www.bde.es/bde/en/secciones/informes/boletines/Boletin_economic/index2005.html
- [2] BLOMBERG, S. B.; G. D. HESS. The Macroeconomic Consequences of Terrorism. *Journal of Monetary Economics* [online]. 2004, 51(5). Dostupné také z: <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0304393204000546>
- [3] BLOMBERG, S. B.; ROSE A. Z. Editor's Introduction to the Economic Impacts of the September 11, 2001, Terrorist Attacks. *Peace Economics, Peace Science and Public Policy* [online]. 2009, 15(2), - [cit. 2016-03-26]. DOI: 10.2202/1554-8597.1165. ISSN 1554-8597. Dostupné z: <http://www.degruyter.com/view/j/peps.2009.15.issue-2/peps.2009.15.2.1165/peps.2009.15.2.1165.xml>
- [4] BRÜCK, T. (ed.). *The Economic Analysis of Terrorism*. London: Routledge, 2007. ISBN 02-030-1663-7.
- [5] BRZYBOHATÝ, M. *Terorismus I*. Vyd. 1. Praha: Police History, 1999, 141s. ISBN 80-9026704-1-7.
- [6] BUESA, M.; VALIÑO A.; HEIJS J.; BAUMERT T.; GÓMEZ J. G. The Economic Cost of March 11: Measuring the Direct Economic Cost of the Terrorist Attack on March 11, 2004 in Madrid. *Terrorism and Political Violence* [online]. 2007, 19(4), 489-509 [cit. 2016-03-28]. DOI: 10.1080/09546550701590677. ISSN 0954-6553. Dostupné z: <http://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/09546550701590677>
- [7] CLARK, D. E.; MCGIBANY J. M.; MYERS A. The Effects of 9/11 on the Airline Travel Industry. MORGAN, M. J. (ed.). *The impact of 9/11 on business and economics: the business of terror*. 1st ed. New York: Palgrave Macmillan, 2009, s. 75-86. Day that changed everything?, 2nd v. ISBN 978-0-230-60837-5.
- [8] Definice pojmu terorismus. *Ministerstvo vnitra ČR* [online]. 2009 [cit. 2015-05-29]. Dostupné z: <http://www.mvcr.cz/clanek/definice-pojmu-terorismus.aspx>
- [9] *EBC. Monthly Bulletin April 2004*. Frankfurt am Main: 2004. ISSN 1725-2822. Dostupné také z: <https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/mobu/mb200404en.pdf>

- [10] ECKSTEIN, Z.; D. TSIDDON. *Macroeconomic Consequences of Terror: Theory and the Case of Israel*. Tel Aviv, 2003. Dostupné také z: <http://portal.idc.ac.il/FacultyPublication.Publication?PublicationID=1775&FacultyUserName=emVja3N0ZWlu>
- [11] EICHLER, J. Hrozba globálního terorismu a její vyhodnocování. *Mezinárodní vztahy* [online]. 2006, 3(41), 19 - 45 [cit. 2016-03-16]. Dostupné z: <https://mv.iir.cz/article/view/224>
- [12] EICHLER, J. *Mezinárodní bezpečnost na počátku 21. století*. Praha: Ministerstvo obrany České republiky - AVIS, 2006, 303 s. ISBN 80-727-8326-2.
- [13] EICHLER, J. *Mezinárodní bezpečnost v době globalizace*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2009, 327 s. ISBN 978-80-7367-540-0.
- [14] *Encyklopedie světový terorismus*. Praha: Svojtka & Co., 2001, 536 s. ISBN 80-723-7340-4.
- [15] ENDERS, W.; SANDLER T. *The Political Economy of Terrorism*. Cambridge: Cambridge University Press, 2005. ISBN 978-051-1135-248.
- [16] FABER, M.; FONTANA M.; KNOBLOCH M. *Failure Consequences and Reliability Acceptance Criteria for Exceptional Building Structures: A Study taking Basis in the Failure of the World Trade Center Twin Towers*. Zurich, 2004. Dostupné také z: <http://e-collection.library.ethz.ch/eserv/eth:27381/eth-27381-01.pdf&embedded=true>
- [17] GARDEAZABAL, J.; ABADIE, A. The economic costs of conflict: A case study of the Basque Country. *The American Economic Review* [online]. 2003, 93(1), 113-132 [cit. 2016-04-17]. Dostupné z: http://www.jstor.org/stable/3132164?seq=1#page_scan_tab_contents
- [18] HAYNES, L. 9/11's forgotten victims: 'We're living in a toxic time bomb'. In: *Dailymail* [online]. 2010 [cit. 2016-03-05]. Dostupné z: <http://www.dailymail.co.uk/home/you/article-1306032/9-11s-Toxic-time-bomb.html>
- [19] HAJ-YEHIA, S. *Terrorizing Consumers and Investors*. Boston, 2006. Dostupné z: http://www.aeaweb.org/annual_mtg_papers/2006/0108_1300_1202.pdf
- [20] HELMINGER, P. The economic consequences of september 11, 2001 and the economic dimension of anti-terrorism. In: *NATO Parliamentary Assembly* [online]. Luxembourg,

- 2002 [cit. 2016-03-07]. Dostupné z: <http://www.nato-pa.int/default.asp?SHORTCUT=248>
- [21] *How much did the September 11 terrorist attack cost America?* [online]. The Institute for the Analysis of Global Security [cit. 2016-02-17]. Dostupné z: <http://www.iags.org/costof911.html>
- [22] IATRIDIS, G. Terrorist attacks and company financial numbers: Evidence on earnings management and value relevance from Madrid, London and Istanbul. *Research in International Business and Finance*. 2012, 26(2), 204-220. DOI: 10.1016/j.ribaf.2011.12.001. ISSN 02755319. Dostupné také z: <http://linkinghub.elsevier.com/retrieve/pii/S0275531911000584>
- [23] JACKSON, O. A. *The Impact of the 9/11 Terrorist Attacks on the US Economy* [online]. 2008 [cit. 2016-02-27]. Dostupné z: <http://fmuniv.edu/pdf/OliviaJackson911andUSEconomy.pdf>
- [24] KEEFER, P.; LOAYZA N. (eds.). *Terrorism, Economic Development, and Political Openness*. Leiden: Cambridge University Press, 2008. ISBN 978-051-1386-480.
- [25] LENAIN, P.; BONTURI M.; KOEN V. The Economic Consequences of Terrorism. *OECD Economics Department Working Papers* [online]. OECD Publishing, 2002, (No. 334) [cit. 2016-04-09]. Dostupné z: <http://dx.doi.org/10.1787/511778841283>
- [26] LOMBORG, B. *Jaký je poměr cena-kvalita u boje proti terorismu?* [online]. [cit. 2016-02-04]. Dostupné z: http://www.nato.int/docu/review/2008/04/AP_COST/CS/index.htm
- [27] MAKINEN, G. *The Economic Effects of 9/11: A Retrospective Assessment* [online]. The Library of Congress, 2002 [cit. 2016-03-05]. Dostupné z: <http://fas.org/irp/crs/RL31617.pdf>
- [28] MAREŠ, Miroslav. Ekoterorismus v České republice. *Rexter* [online]. 2004, (1) [cit. 2015-08-27]. Dostupné z: <http://www.rexter.cz/ekoterorismus-v-ceske-republice/2004/05/01/>
- [29] MAREŠ, M.; REKTOŘÍK J.; ŠELEŠOVSKÝ J. *Krizový management: případové bezpečnostní studie*. 1. vyd. Praha: Ekopress, 2013. ISBN 978-80-86929-92-7.
- [30] MAREŠ, M. *Terorismus v ČR*. 1. vyd. Brno: Centrum strategických studií, 2005, 476 s. ISBN 80-903-3338-9.

- [31] MIKA, O. J. *Současný terorismus: řešení krizových situací*. Vyd. 1. Praha: Triton, 2003, 92 s. ISBN 80-725-4409-8.
- [32] MILLER, D.; COLEMANOVÁ J.; CONNOLLY W.; RYAN A. *Blackwellova encyklopedie politického myšlení*. Brno: Barrister, 2000. ISBN 978-808-5947-564.
- [33] NITSCH, V.; D. SCHUMACHER. Terrorism and international trade: an empirical investigation. *European Journal of Political Economy* [online]. 20(2), 423-433 [cit. 2016-04-21]. Dostupné z: http://econpapers.repec.org/article/eeepoleco/v_3a20_3ay_3a2004_3ai_3a2_3ap_3a423-433.htm
- [34] OLMEDO, C.; TINAJERO R. Business as Usual? Strategic Trade Flows since 9/11 between the United States and Mexico. MORGAN, M. J. (ed.). *The impact of 9/11 on business and economics: the business of terror*. 1st ed. New York: Palgrave Macmillan, 2009, s. 249-261. Day that changed everything?, 2nd v. ISBN 978-0-230-60837-5.
- [35] PAVELKA, T. *Makroekonomie: základní kurz*. Vyd. 3. Slaný: Melandrium, 2007, 278 s. ISBN 978-80-86175-58-4.
- [36] PIKNA, B. M. *Mezinárodní terorismus a bezpečnost Evropské unie: (právní náhled)*. Vyd. 1. Praha: Linde, 2006, 407 s. ISBN 80-720-1615-6.
- [37] PLUMER, B. *Nine facts about terrorism in the United States since 9/11* [online]. 2013 [cit. 2016-04-05]. Dostupné z: <https://www.washingtonpost.com/news/wonk/wp/2013/09/11/nine-facts-about-terrorism-in-the-united-states-since-911/>
- [38] REINARES, F. After the Madrid Bombings: Internal Security Reforms and Prevention of Global Terrorism in Spain. *Studies in Conflict*. 2009, 32(5), 367-388. DOI: 10.1080/10576100902836767. ISSN 1057-610x. Dostupné také z: <http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/10576100902836767>
- [39] SOULEIMANOV, E. *Terorismus: válka proti státu*. Vyd. 1. Praha: Eurolex Bohemia, 2006, 394 s. ISBN 80-868-6176-7.
- [40] TAYLOR, A. *Report: Wars Cost US \$12 Billion a Month* [online]. Washington, 2007 [cit. 2016-02-29]. Dostupné z: <http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2007/07/09/AR2007070900957.html>

- [41] Ten Years After: The FBI Since 9/11: The Flights. *FBI* [online]. [cit. 2016-03-05]. Dostupné z: <https://www.fbi.gov/about-us/ten-years-after-the-fbi-since-9-11/the-flights/>
- [42] Terorismus. *Policie České republiky* [online]. [cit. 2015-08-27]. Dostupné z: <http://www.policie.cz/clanek/narodni-kontaktni-bod-pro-terorismus.aspx?q=cHJuPTE%3d>
- [43] *TE-SAT 2011 – 2015 : EU terrorism situation and trend reports* [online]. Haag: Europol, 2011 – 2015 [cit. 2015-08-27]. Dostupné z: <https://www.europol.europa.eu/category/publication-category/strategic-analysis/eu-terrorism-situation-trend-report-te-sat>
- [44] *The death toll from 9/11 continues to rise*. In: Suncommunitynews [online]. 2013 [cit. 2016-03-05]. Dostupné z: <http://www.suncommunitynews.com/opinions/death-toll-911-continues-rise/>
- [45] Transnational Terrorism, Security & the Rule of Law. Conference: *The negative economic impact of terrorism and means of consequence minimization: Protecting European Vulnerabilities* [online]. [cit. 2016-02-04]. 2008. Dostupné také z: http://www.ibrarian.net/navon/paper/The_negative_economic_impact_of_terrorism_and_mea.pdf?paperid=13452346
- [46] Trestně právní úprava terorismu. *Ministerstvo vnitra ČR* [online]. 2010 [cit. 2015-08-27]. Dostupné z: <http://www.mvcr.cz/clanek/trestne-pravni-uprava-terorismu.aspx>
- [47] *Tourism Highlights 2001 – 2010* [online]. Madrid: WTO, 2001 – 2010. Dostupné z: <http://www.e-unwto.org/action/doSearch?startPage=0&AllField=Tourism+Highlights&target=default&pageSize=50>
- [48] Typologie terorismu. *Ministerstvo vnitra České republiky* [online]. 2009 [cit. 2015-08-27]. Dostupné z: <http://www.mvcr.cz/clanek/typologie-terorismu.aspx>
- [49] Zákon č. 253/2008 Sb. Ze dne 5. června 2008, o některých opatřeních proti legalizaci výnosů z trestné činnosti a financování terorismu. In *Sbírka zákonů České republiky*. 2008. Dostupné také z: <https://portal.gov.cz/app/zakony/zakonPar.jsp?idBiblio=67214&nr=253~2F2008&rpp=15#local-content>
- [50] Zákon č. 40/2009 Sb. Ze dne 9. února 2009, trestní zákoník. In *Sbírka zákonů České republiky*. 2009. Dostupné také z:

<https://portal.gov.cz/app/zakony/zakonPar.jsp?idBiblio=68040&nr=40~2F2009&rpp=15#local-content>

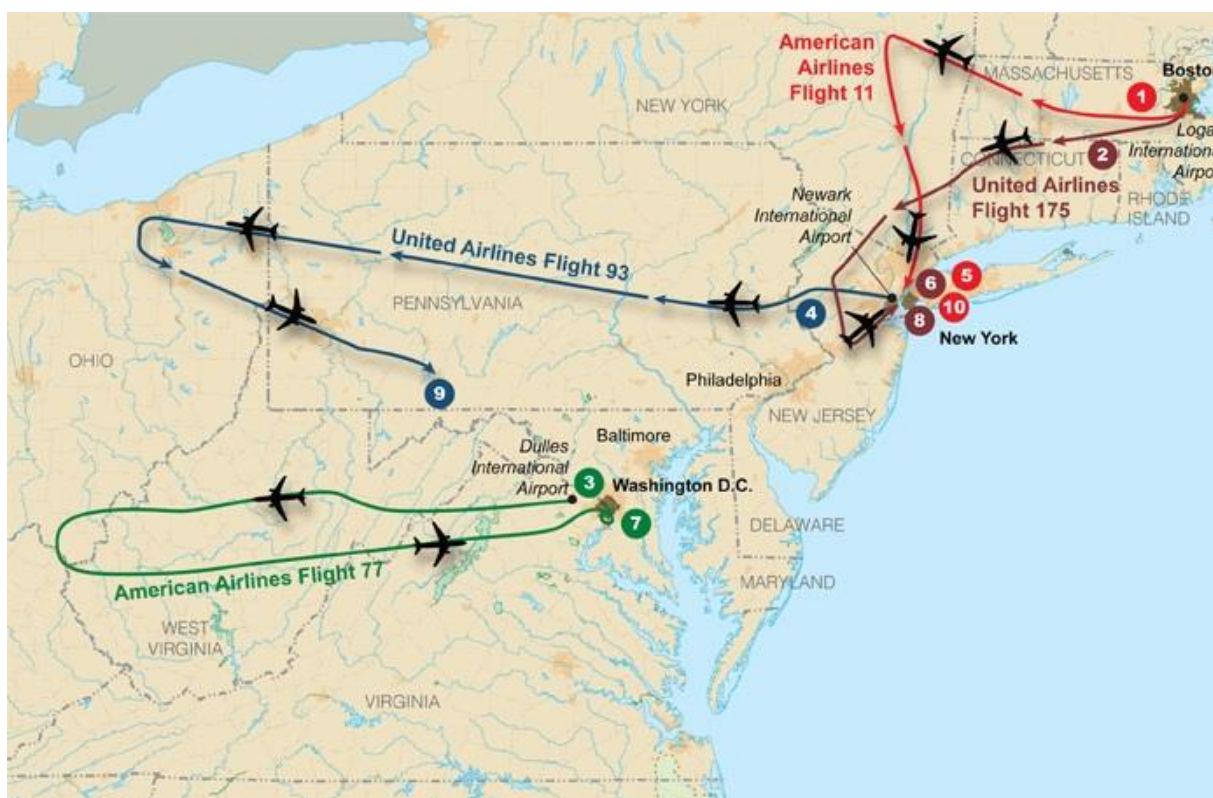
- [51] U. S. Bureau of Economic Analysis (BEA) [on-line]. 20. 12. 2007. [cit. 2016-02-22]. Dostupné z: <http://www.bea.gov/newsreleases/national/gdp/2007/pdf/gdp307f.pdf>
- [52] U. S. Bureau of Economic Analysis (BEA) [on-line]. 21. 12. 2006. [cit. 2016-02-22]. Dostupné z: <http://www.bea.gov/newsreleases/national/gdp/2006/pdf/gdp306f.pdf>
- [53] U. S. Bureau of Economic Analysis (BEA) [on-line]. 23. 12. 2003. [cit. 2016-02-22]. Dostupné z: <https://www.bea.gov/newsreleases/national/gdp/2003/pdf/gdp303f.pdf>
- [54] WALKENHORST, P.; DIHEL N. Trade Impacts of the Terrorist Attacks of 11 September 2001: A Quantitative Assessment. *The Economic Consequences of Global Terrorism* [online]. Berlin, 2002 [cit. 2016-03-27].
- [55] What We Investigate. *FBI* [online]. [cit. 2015-08-27]. Dostupné z: <https://www.fbi.gov/albuquerque/about-us/what-we-investigate/priorities>

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha A: Teroristické útoky 11. září 2001

Příloha B: Mezinárodní příjezdy turistů v nejnavštěvovanějších zemích světa v letech 2000 a 2001

Příloha A: Teroristické útoky 11. září 2001

1	7:59	Let 11 společnosti American Airlines směřující do Los Angeles odlétá z Bostnu, na palubě je 81 pasažérů a 11 členů posádky	6	9:03	Druhé unesené letadlo (let 175) naráží do jižní věže WTC
2	8:14	Let 175 společnosti United Airlines rovněž směřující do Los Angeles odlétá z Bostnu, na palubě je 56 cestujících a 9 členů posádky	7	9:37	Třetí unesené letadlo (let 77) zasahuje západní stranu Pentagonu.
3	8:20	Let 77 společnosti American Airlines odlétá z Dulles do Los Angeles, na palubě je 58 pasažérů a 6 členů posádky	8	9:59	Zřítíla se jižní věž WTC.
4	8:42	Let 93 společnosti United Airlines odlétá z Newarku do San Franciska s 37 cestujícími a 7 členy posádky	9	10:03	Čtvrté unesené letadlo (let 93) havaruje v Shanksville v Pennsylvanii, 80 mil jižně od Pittsburghu.
5	8:46	První unesené letadlo (let 11) naráží do severní věže WTC	10	10:28	Spadla severní věž WTC.

Zdroj: upraveno podle <https://www.fbi.gov/about-us/ten-years-after-the-fbi-since-9-11/the-flights/>

Příloha B: Mezinárodní příjezdy turistů v nejnavštěvovanějších zemích světa v letech 2000 a 2001

	Mezinárodní příjezdy turistů (v milionech)		% změna 2001/2000
	2000	2001	
Francie	75,6	76,5	1,2
Španělsko	47,9	49,5	3,4
USA	50,9	45,5	-10,7
Itálie	41,2	39,1	-5,2
Čína	31,2	33,2	6,2
Velká Británie	25,2	22,8	-9,4
Rusko	21,2	-	-
Mexiko	20,6	19,8	-4,0
Kanada	19,7	19,7	0,2
Rakousko	18,0	18,2	1,1
Německo	19	17,9	-5,9
Maďarsko	15,6	15,3	-1,5
Polsko	17,4	15,0	-13,8
Hong Kong (Čína)	13,1	13,7	5,1
Řecko	13,1	-	-

Zdroj: upraveno podle <http://www.e-unwto.org/doi/pdf/10.18111/9789284406876>